İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SİYASAL: Journal of Political Sciences, 26(2): 79–110

DOI: 10.26650/siyasal.2017.26.2.0004
http://jps.istanbul.edu.tr

SİYASAL: Journal of Political Sciences

Başvuru: 18 Temmuz 2017
Kabul: 31 Ekim 2017

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Sovyetler Birliği'nde Rus Milliyetçiliği ve Rus Milli Kimliğinin Gelişimi

İdil Tunçer Kılavuz[1]

Öz

Bu çalışmanın ana argümanı, Rus milli kimliğinin ve Rus milliyetçiliğinin modern şeklini, Çarlık döneminden kalma birçok milliyetçi motifi de tutarak, Sovyet döneminde bulduğudur. Bu çalışma Sovyet yönetiminin Lenin döneminden Brejnev döneminin sonuna kadar olan yıllarını ele alıyor. İlk bölümde, devletin görüşünün betimleyici "Büyük Rus *(velikorusskii narod)* Şovenizmi"nden, övgü yüklü "Büyük Rus halkı *(velikii russkii narod)*"na olan değişimi, Milli Bolşevik ideolojisinin ve "Sovyet vatanseverliği" kavramının ortaya çıkışı ve Rus milliyetçiliğinin rejim tarafından nasıl kontrol edildiği, kullanıldığı ve devletin resmi ideolojisi içine alındığı analiz edilecek. Daha sonraki bölümde Rus milliyetçiliğinde Brejnev döneminde yaşanan gelişmeler analiz edilecektir. Bu dönemde Rus milliyetçiliğinin muhalif formunun yükselişi, muhalif milliyetçilerin düşünceleri ve Sovyet devletinin Milli Bolşeviklere gösterdiği hoşgörü ve destek tartışılacaktır. Brejnev döneminden başlayarak 1990'ların başına kadar Rus milliyetçiliği hemen hemen aynı çizgide gelişmiştir.

Anahtar Kelimeler

Rusya • Sovyetler Birliği • Milliyetçilik • Lenin • Stalin • Brejnev • Kruşçev

1 İdil Tunçer Kılavuz (Yrd. Doç. Dr.)
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, İstanbul Türkiye.
Eposta: idil.kilavuz@medeniyet.edu.tr
ORCID: orcid.org/000-0002-9226-0584

Atıf: Tunçer Kılavuz, İ. (2017). Sovyetler Birliği'nde Rus milliyetçiliği ve Rus milli kimliğinin gelişimi. *SİYASAL: Journal of Political Sciences, 26*(2), 79–110. http://dx.doi.org/10.26650/siyasal.2017.26.2.0004

©Yazarlar. İstanbul Üniversitesi tarafından Creative Commons Lisansı (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) kapsamında yayımlanmıştır.

Günümüzde, Rusların çoğunun bilinci Sovyet yönetimi altında şekillenmiştir. Bu dönemde büyüdüler ve Sovyet döneminden bir hayat tarzı ve dünya görüşü miras aldılar. Daha sonraki nesil, bu nesil tarafından yetiştirildi. Bu çalışmanın argümanlarından biri, bugün Rusların kimlik anlayışlarını ve kendilerini nasıl tanımladıklarını anlamak için, Sovyet döneminde Rusların ve Rusların devletle olan ilişkilerinin analiz edilmesi gerektiğidir. Sovyet döneminde gelişen Rus milli kimlik anlayışı bugüne dek devam etmiştir. Sovyet döneminin etkisi bugün de sürmektedir.

Sovyet döneminin, bugünkü Rus kimliği ve Rus milliyetçiliği üzerindeki etkisi devam etmektedir. Bugünkü Rus milliyetçiliğinin farklı akımlarının kökleri Sovyet dönemine gitmektedir. Rus milliyetçilerinin büyük kısmı Sovyet dönemine duyulan bir nostalji hissine sahiptirler. Sovyet döneminin Rusya'nın politikaları üzerinde de etkisi olduğu görülmektedir. Bugün Rusya Federasyonu'nda Sovyet geçmişi kısmi ve seçici bir şekilde rehabilite edilmektedir. Rusya Devlet başkanı Vladimir Putin döneminde, Sovyetler Birliği döneminin milli marşı tekrar Rusya'nın milli marşı olarak kabul edilmiştir (Warren, 2000). Putin ayrıca Sovyetler Birliği'nin çöküşünü, yirminci yüzyılın en büyük jeopolitik felaketi olarak değerlendirmiştir (Putin, 2005). Putin'e göre: "Eğer Sovyet dönemi de dâhil olmak üzere, önceki dönemlere ait sembollerin hiçbiri kullanılmasın dersek, o zaman kabul etmeliyiz ki, annelerimizin ve babalarımızın hayatları yararsız ve anlamsızdı, hayatlarını boşa yaşamışlardı. Ne kafamda ne de kalbimde buna katılabilirim (Smith, 2002, s. 182)." Son dönemde Rusya'da yapılan anketlerde, Stalin, önde gelen liderler listesinde birinci sırada çıkmaktadır (Filipov, 2017). Tüm bunlar Rusya'da Sovyet döneminin yeniden itibarının yükselmesinin göstergeleri olarak değerlendirilebilir. Rusların hafızalarında canlı olan tarihi geçmiş, Sovyet dönemidir. Sovyet geçmişi, bugünkü Rusların kolektif hafızasında yaşayan, bağlantı kurabilecekleri bir Rus geçmişinin ana tarihi unsurudur. Sovyetler Birliği'nin döneminin büyük gücü olması da kullanılabilir bir geçmiş sağlamaktadır (Vujacic, 2007, s. 158).

Bu çalışmada vurgulanan ana noktalardan biri Rus milli kimliğinin ve Rus milliyetçiliğinin modern şeklini, Çarlık döneminden kalma birçok milliyetçi motifi de tutarak, Sovyet döneminde bulduğudur. Bu çalışma Sovyet yönetiminin Lenin döneminden Brejnev döneminin sonuna kadar olan yıllarını ele almaktadır. İlk bölümde, devletin görüşünün betimleyici "Büyük Rus (*velikorusskii narod*) Şovenizmi"nden, övgü yüklü "Büyük Rus halkı (*velikii russkii narod*)"na olan değişimi, Milli Bolşevik ideolojisinin ve "Sovyet vatanseverliği" kavramının ortaya çıkışı ve Rus milliyetçiliğinin rejim tarafından nasıl kontrol edildiği, kullanıldığı ve devletin resmi ideolojisi içine alındığı analiz edilecektir. Daha sonraki bölümde, Rus milliyetçiliğinde Brejnev döneminde yaşanan gelişmeler analiz edilecektir. Bu dönemde Rus milliyetçiliğinin muhalif formunun yükselişi, muhalif milliyetçilerin düşünceleri ve Sovyet devletinin Milli Bolşeviklere gösterdiği hoşgörü ve destek tartışılacaktır.

Rusya İmparatorluğu'na son veren Bolşevik hükümeti, İmparatorluğun tüm mirasını reddetmişti. Otokrasi ortadan kaldırılmış, Ortodoks inancı ateizm ile yer değiştirmiş ve milliyetçilik yerine enternasyonalizm kabul edilmiştir. Yeni rejimin ideolojisi olan Marksizmin ana rakibi milliyetçilikti. Rus milliyetçiliğinin tüm ifadeleri "Büyük Rus Şovenizmi" olarak adlandırılarak güçlü şekilde bastırılmıştır. Bu baskılar 1930'ların ortalarına kadar devam etti. Yaklaşan Dünya Savaşı'nın tehdidi altında, Stalin liderliğindeki Sovyet rejimi Rus milliyetçi duygularını harekete geçirmeyi amaçlamıştır. Bu nedenle Rus milliyetçiliği devlet ideolojisi içerisine entegre edilmiştir. Fakat Rus milliyetçiliğinin, devletin ideolojisinden bağımsız, ayrı bir ideoloji olarak ifade edilmesine izin verilmemiştir. Marksizm-Leninizm, Sovyet rejiminin önemli meşrulaştırma kaynaklarından biri olarak kalmıştır.

Bazılarına göre, Sovyetler Birliği, geniş toprakları ve birçok etnik gruptan oluşan nüfusuyla imparatorlukların en sonuncusuydu. Sovyetler Birliği'nde cumhuriyetler mümkün olduğunca etnik sınırlar temel alınarak oluşturulmuştu. 15 tane Birlik cumhuriyeti vardı ve bunlar cumhuriyete adını veren etnik grupların ismini taşıyordu. Sovyet sisteminin en önemli meşrulaştırma kaynaklarından birisi enternasyonalizme olan vurgusuydu. Enternasyonalizm, çok-etnili ülkenin biraradalığına ve ülkedeki farklı milletlere mensup halkların sadakatinin sağlanmasına hizmet ediyordu. Birlik cumhuriyetlerine az da olsa bir tür özerklik verilmişti. Kültürlerini ve dillerini geliştirmek için fırsatları mevcuttu. Çok az da olsa, Rus olmayanlar da hükümetin merkezi organları içerisinde bir dereceye kadar temsil ediliyorlardı.

Sovyetler Birliği içerisinde Ruslar ve Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFSC) diğer cumhuriyetlerden farklı bir pozisyona sahipti. RSFSC'ye diğer cumhuriyetlerde bulunan birçok kurum verilmemişti. Örneğin, diğer cumhuriyetlerden farklı olarak, Rus Bilimler Akademisi yoktu, KGB'si (Devlet Güvenlik Komitesi) yoktu, MVD'si (İçişleri Bakanlığı) ve Rusya Komünist Partisi yoktu. Sovyetler Birliği'nin başşehrine ev sahipliği yapan RSFSC'de bütün bu kuruluşlar merkezi "Sovyet" kurumlarıydı.

Kuruluşundan sonuna kadar Sovyetler Birliği içerisinde Ruslar demografik olarak hâkim milletti. 1922'de ülkenin nüfusunun yüzde 70'i Rus'tu. Rusların Sovyetler Birliği'ndeki demografik hâkimiyeti, yıllar içerisinde azalsa da, 70 yıl boyunca devam etti. 1989'da bütün nüfusun yüzde 50,8'i halen Rus'tu. Ruslar, ayrıca siyaseten de hâkim pozisyondaydılar. Devletin merkezi organları, parti, güvenlik birimleri, idare ve ordu ağırlıklı olarak Ruslar tarafından yönetiliyordu.

Sovyet dönemi boyunca Rus milliyetçiliği, resmi ve rejime muhalif formlarıyla varolmaya devam etmiştir. Rus milliyetçi grupları içerisinde güçlü bir eğilim Sovyet devletine ve onun ideolojisine tamamen karşıydı. Sovyet yönetiminin Rus milleti üzerinde zararlı etkileri konusunda Rus olmayan milletlerin milliyetçileri kadar

endişeli Rus milliyetçileri vardı. Bunlar Sovyet devletini yabancı, Rus olmayan ve Rus karşıtı bir yapı olarak gördüler. Rus milletinin problemlerine çözüm için ilham kaynağı olarak geçmişe, Çarlık dönemine ve hatta Petro öncesi döneme bakıyorlardı.

Rusların devlette ve ülkede ağırlığının ve Rus milletini Sovyet devletinden ayırma amacını taşıyan Rus milliyetçi duygularının olası zarar verici etkilerinin farkında olarak, Sovyet rejimi Rus milliyetçiliğini her zaman kontrol etmeye ve Rusların kafasında, Rusya/Sovyetler Birliği özdeşliğini korumaya çalışmıştır. Ayrıca bazı Sovyet liderleri, Rusların gözünde rejimin meşruiyetini arttıracağı düşüncesiyle, Rus milliyetçiliği ile kısmi bir özdeşleşmeyi faydalı gördüler. Sonunda Ruslarla Sovyet devleti arasında bir derece özdeşleşme sağlandı. Kamuoyu yoklamalarına göre Ruslar, Sovyetler Birliği'ndeki milletler arasında, devletle en çok özdeşleşen milletti.

Rus milliyetçiliğinin Sovyet yönetimi altında 1960'lara kadar olan gelişimi Sovyet devleti tarafından dikte edilen ve katı bir biçimde kontrol edilen bir çizgide gelişti. Sovyet yönetiminin erken dönemlerinde, 1930'ların ilk yarısına kadar olan dönemde, Rus milliyetçiliğinin her tür ifadesi rejim tarafından cezalandırıldı. Ancak bu dönemde yeni bir tür Rus milliyetçiliği, Rus milliyetçisi temaları Marksist-Leninist temalarla harmanlayan gruplar ortaya çıktı. Bunlar, siyasal kadrolara yakın ya da onun içinde gruplardı.

1934'ten sonra Rus milliyetçiliği rejim tarafından kendi amaçları için ya da Rusların kafasında Sovyet devletiyle bir özdeşleşme yaratmak amacıyla kullanıldı. Fakat rejim Rus milliyetçiliği üzerindeki kontrolünü asla kaybetmedi. Rus milliyetçiliği devletin resmi ideolojisi içine alındı ve devlet tarafından sınırları belirlenen çizgilerin dışına çıkmasına izin verilmedi. 1960'lara kadar Rus milliyetçiliği devlet temelliydi. Ancak Kruşçev döneminin sonuna doğru, Rus milliyetçiliğinin, kendini devletin söylemleri dışında tanımlayan farklı ifadeleri ortaya çıktı.

Ancak Brejnev döneminde Rus milliyetçiliği aşağıdan gelen bir ideoloji olabilmiştir. Rus milliyetçileri arasında güçlü bir eğilim, ilk kez bu dönemde Rus milletini Sovyet devletinden ayrı bir etnik grup olarak değerlendirdi ve Sovyet yönetiminin Rus halkı üzerindeki zararlı etkileri hakkındaki düşüncelerini ifade etmeye başladı. Ayrıca bu dönemde Milli Bolşevizm, güçlü bir Rus milliyetçi eğilimi haline geldi. Brejnev döneminde Milli Bolşevikler sadece hoşgörülmemişler, aynı zamanda desteklenmişlerdir de. Brejnev döneminden başlayarak 1990'ların başına kadar Rus milliyetçiliği hemen hemen aynı çizgide gelişmiştir.

SSCB'nin Kuruluşu ve Lenin'in Milliyetçilik Politikaları

Rusya İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından kazanan sol oldu. Liberaller ve ılımlı sosyalistler Geçici Hükümeti kurdular. Fakat bu hükümet sadece sekiz ay devam edebildi. Geçici hükümet 1917 yılı Ekim sonunda Bolşevikler tarafından örgütlenen bir ayaklanmayla

sona erdi. Son Çar II. Nikola, Mart 1917'de kendisi ve oğlu adına tahttan Grandük Mihail Aleksandroviç adına feragat etti. Fakat Mihail Aleksandroviç tahtı reddedince Mart 1917'den itibaren artık Rusya'da monarşi sona ermişti (Acton, 1986, s. 160).

İktidarı ele geçirdikten sonra Bolşevikler içeride pek çok sorunla karşılaştılar. Şubat 1917 devrimi bütün imparatorlukta birçok milletin özerklik taleplerini harekete geçirmişti. Ukrayna'da 1917 Martında bir Ukrayna meclisi (*Rada*) kurulmuştu, ve özerklik talep ediyordu. İmparatorluğun geri kalanında da benzer gelişmeler vardı. Ayrıca Bolşevikler ülkede kopan iç savaşla da uğraşmak zorundaydılar.

Ekim devriminden yaklaşık bir hafta sonra Bolşevik hükümeti Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi'ni yayınladı. Bu bildirge Rusya'da yaşayan tüm halkların eşitliğini ve egemenliğini, ayrıca self-determinasyon (ayrılma ve bağımsız devlet kurma) hakkı da dâhil olmak üzere, tüm haklarını tanıyor, bütün milli, dini imtiyazları ve kısıtlamaları kaldırıyor, Rusya topraklarında yaşayan azınlıkların ve etnik grupların kendilerini özgürce geliştirme haklarının tanındığını ilan ediyordu (Nahoylo ve Swoboda, 1990, s. 18–19).

1919 Martında Bolşevikler ve ittifak devletleri Brest-Litovsk barış anlaşmasını imzaladılar. Bu anlaşmayla Rusya, Polonya, Finlandiya ve Baltık bölgelerini kaybetti. Anlaşmaya rağmen ittifak devletleri eski Rusya imparatorluğu topraklarından çekilmeyi reddettiler. Bolşeviklerin karşısında savaşan Beyaz Orduya önemli miktarda finansal yardım sağladılar. Paradoksal bir şekilde, ittifak devletlerinin Beyaz Kuvvetlere verdikleri destek, başka bir anlamda Bolşeviklerin yararına olmuştur. Bu durum Bolşeviklere kendilerini Ruslara, yabancı işgaline karşı Rus vatanının savunucuları olarak sunma imkânı verdi. Ek olarak, Beyaz kuvvetlerin Rus imparatorluğunu yeniden canlandırma amaçları ve sloganları "bölünmez tek Rusya"nın karşısında, Bolşeviklerin "imparatorluğun bütün milletleri için self-determinasyon" sloganları, Bolşeviklerin Rus olmayan birçok grubun da desteğini kazanmasına yol açtı. Bu nedenlerle Bolşevikler hem Ruslar hem de imparatorluğun Rus olmayan azınlıkları için daha cazip hale geldiler (Dawisha ve Parrot, 1994, s. 8).

Pratikte, iktidarı ele geçirdikten sonra, Bolşeviklerin kendi kaderini tayin hakkı konusundaki kararları, ilkelerden ziyade güç değerlendirmeleriyle alındı. Askeri ve siyasi olarak güçsüz hissettikleri yerlerde kendi kaderini tayin hakkını kabul ettiler. Kendilerini güçlü hissettikleri yerlerde de bu ilkeyi göz ardı ettiler (Rywkin, 1994, s. 163).

1918 Şubatında Bolşevik güçleri neredeyse bütün Ukrayna'yı ele geçirdiler. 1920'nin başından sonuna kadar Azerbaycan ve Ermenistan'ı aldılar. Mayıs 1920'de Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFSC), Gürcistan'la Gürcistan'ın bağımsızlığını tanıyan bir barış anlaşması imzaladı. Ancak, Kızıl Ordu Azerbaycan ve Ermenistan'ı ele geçirdikten sonra 25 Şubat 1921'de Gürcistan'ı işgal etti. Böylece

Bolşevikler eski imparatorluğun Avrupa ve Transkafkasya'daki topraklarının çoğunun kontrolünü ele geçirmiş oldular (Nahoylo ve Swoboda, 1990, s. 44).

Bolşevikler RSFSC'nin diğer cumhuriyetlerle ilişkilerini düzenlemek için bir komisyon oluşturdular. Bu komisyonun başında Iosif Djugaşvili (Josef Stalin) vardı. Stalin 1913 yılında basılan *Marksizm ve Milletler Meselesi* adlı eserinde kendi millet tanımını şu şekilde yapmıştı: "millet, tarihi olarak yapılanmış, ortak dil, toprak, iktisadi hayat temelinde oluşmuş ve ortak bir kültürde kendini gösteren ortak bir psikolojik yapıya sahip, sabit insanlar topluluğudur" (Hutchinson ve Smith, 1994, s. 18–21). Stalin, "RSFSC ve Bağımsız Cumhuriyetler Arasındaki İlişkilerin Çözümlenmesi Üzerine Taslak" adlı bir rapor hazırlayarak bunu cumhuriyetlere gönderdi. Taslak, "Ukrayna, Belarus, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan cumhuriyetlerinin RSFSC'ye resmi katılımı" temelinde hazırlanmıştı (Nahoylo ve Swoboda, 1990, s. 50). Stalin'in taslağı, bu cumhuriyetleri RSFSC'nin özerk cumhuriyetleri haline getiriyordu. Bu cumhuriyetler ve Lenin taslağa itiraz etti. Lenin'e göre bağımsızlık taraftarlarına argüman sağlayacak davranışlardan kaçınmak gerekiyordu. Ona göre, bütün cumhuriyetlerin eşit temelde birleştiği bir federasyon oluşturulmalı, bütün cumhuriyetler eşit haklara sahip olmalıydı. Rusya Cumhuriyeti de diğerleriyle eşit ve diğerlerinden farksızdı (Lenin, 1973, s. 372). Stalin'in komisyonunun son taslağı Lenin'in bu eleştirilerine göre düzenlendi ve Üçüncü Sovyetler Kongresi, 30 Aralık 1922'de SSCB'ni oluşturan anlaşmayı kabul etti. Bu anlaşma, 1924 Sovyet anayasasının temel hükümlerini oluşturdu (D'Encausse, 1981, s. 23).

Lenin bir taraftan "Büyük Rus Şovenizmi"nin (bu Sovyet terminolojisinde Rus milliyetçiliğine verilen isimdi), öte yandan da azınlık milletlerin ayrılıkçı milliyetçiliklerinin komünizmin sonunu getireceğinden endişe ediyordu. Lenin'e göre, sosyalizmin başarılı olmasına engel olacak ve ülkede yaşayan Rus olmayan grupların işbirliğinin sağlanabilmesi açısından, en büyük tehlike Rus milliyetçiliğiydi. Stalin'in taslağını reddetmesinin nedeni, bu taslağın Ruslar için daha üstün bir pozisyon sağlayacağını ve bu durumun da Rus şovenizmini güçlendireceğini düşünmesiydi. Stalin'e göreyse, en büyük tehlike azınlık milliyetçiliğiydi (Smith, 1990, s. 6). Lenin, ne ülkede, ne partide, ne de proleterler arasında "Büyük Rus şovenizmi"nin ölmediğini düşünüyordu. 1919'daki 8. Parti Kongresi kadar erken bir tarihte şöyle demişti "bir komünisti kazırsan altında bir Büyük Rus Şovenisti bulursun"(Lenin 1974, s. 194)

Fakat gerçekte, Rusya'nın diğer cumhuriyetler karşısındaki ağırlığı konusunda yasalarla gerçek durum arasında büyük farklılıklar mevcuttu. Ruslar, hem nüfus çoğunluğuna sahip olmaları, hem de parti, ekonomik kuruluşlar ve ordu gibi çeşitli kurumları kontrol etme konusunda diğer cumhuriyetler karşısında çok daha güçlüydüler. Yasal hükümler, federasyonun eşitlikçi yapısı, Rusya'nın federasyondaki ağırlığını dengelemek için yeterli olmayacaktı (D'Encausse, 1981, s. 23).

İlk SSCB anayasası olan 1924 anayasasıyla hem birlik cumhuriyetleri hem de özerk cumhuriyetler etno-teritoryal yapıda oluşturuldu. İlk cumhuriyetler RSFSC, Belarus SSC, Ukrayna SSC ve Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'dan oluşan Transkafkasya SFSC'i idi. RSFSC içinde 15 tane özerk cumhuriyet vardı.

Koreniizatsiia (yerlileştirme) politikası 1923 yılında başladı. *Koreniizatsiia*, yerel dilleri, kültürü, eğitimi geliştirmek ve yerel personelin eğitimini ve gelişmesini desteklemek için uygulanan politikaların genel adıydı. 1920'li yıllarda Rus olmayan milletler ve etnik gruplar yönetimde, okullarda, basılı yayınlarda kendi dillerini kullanmaya teşvik edilirken, devlet ve parti organlarındaki yerel memurların yerli milletlerden olmasına çalışıldı. Ancak, tamamen milli bir eğitimin milliyetçi duyguları güçlendireceği, en sonunda ulaşılmak istenen birleştirici amaca karşı olacağı düşünüldüğünden, kültürlerin "şekilde milli, ancak içerikte sosyalist" olması istendi (D'Encausse, 1981, s. 26).

Milli Bolşevizm: Yeni Bir Rus Milliyetçiliği Türü

Ekim Devriminden sonra Rus milliyetçiliğinin önde gelen isimleri ya ortadan kaldırılmış ya da sürgüne gönderilmişti. Rus milliyetçileri açısından, Bolşeviklerin Rus milliyetçiliğine yaklaşımları umut verici değildi. Eski rejime ait geleneksel kahramanlar ve semboller terkedildi, soylular öldürüldü ve kilise baskı altına alındı. "Vatanseverlik" ve "anavatan" Rus kelime haznesinden çıkarıldı.

Lenin, savaş yıllarından sonra (1918-1921) ülkenin koşullarını düşünerek sosyalizme yavaş ve dikkatli bir şekilde ilerlemeye karar verdi. Lenin'in Yeni Ekonomi Politikası (YEP) kapitalizme verilen taktiksel ve geçici ekonomik tavizlerden oluşuyordu (Schapiro, 1977, s. 307).

1920'lerde özellikle ülke dışında yaşayanlar arasında birçok Rus milliyetçisi vardı. Birçoğu, yeni rejimin milliyetçi ve Rus gelenekçisi olacağını düşünüyordu. Sol-kanat unsurun ve enternasyonalizmin Rusya'da geçici bir aşama olduğuna inanıyorlardı. 1921 yılında, Prag'da, yurtdışında yaşayan milliyetçiler tarafından yazılmış makalelerden oluşan, *Smena Vekh* (Yol İşaretlerindeki Değişiklikler) başlıklı bir kitap yayınlandı. Bazı konularda yazarların düşünceleri birbirinden farklı olsa da, ortak noktaları, devrimin evrim sürecinde olduğu idi (*revoliutsiia evoliutsioniruet*) (Dunlop, 1983, s. 5). YEP'i Bolşevik devriminin sona yaklaştığının bir göstergesi olarak yorumladılar. Yazarlardan biri, Nikolay Ustrialov, Rusya'nın geleceğine dair umutlarını bu tarihsel gelişime bağlamıştı. Batı dünyasının çökeceğine ve Rusya'nın "tarihi kaderi"ne inanıyordu. Beyaz güçleri yabancı ülkelerle işbirliği yapmakla suçladı. Batılı ülkelere karşı güçlü bir güvensizlik duyuyordu. Ona göre, gerçek Ruslar içeride ve dışarıda Bolşevikleri desteklemeliydi. Rusya yeni Sovyet yapısıyla büyük güç statüsüne yükselecekti. Bolşevizm ve komünizm farklı şeylerdi. Bolşevizm Rus milli dirilişinin bir formuydu, komünizm de bu Rus milli dirilişine giden yolda sadece geçici bir enstrümandı (Carr, 1958, s. 4).

Sovyet Rusya'daki entelektüel çevrelerde *Smena Vekh*'in mesajları ilgi ve sempatiyle karşılandı. Rejim de ulaştıkları sonuçtan -Bolşeviklere destek- hoşlanmıştı. *Smena Vekh*'in bazı yazarlarının SSCB'ne geri dönmelerine izin verildi. Kızıl Ordu'da ve Sovyet sanayi kuruluşlarını yöneten uzmanlar (*spetsy*) arasında birçok destekçi buldular. 1922'de Lenin, *smenavekhovtsy*'nin Rusya'daki bu türden on binlerce burjuvanın fikirlerini ifade ettiğini söyledi (Dunlop, 1983, s. 6). Sovyet dergisi *Krasnaya Nov*, bu isim kitabın hiçbir yerinde geçmemesine rağmen, bu gruba "Milli Bolşevikler" dedi. Agursky'e göre Eğitim Halk Komiseri Anatoli Lunaçarski, *smenavekhovizm*'in Kızıl Vatanseverlik denilen bir biçimini destekliyordu ve parti içinde de *smenavekhovizm* 'e karşı bir sempati söz konusuydu (Agursky, 1987, s. 292).

Agursky, Milli Bolşevizmi şu şekilde tanımlamıştır: "varolan Sovyet siyasal sistemini, salt Marksist meşrulaştırmadan farklı olarak, Rus milli bakış açısından meşrulaştıran siyasal bir akımın ideolojisi…Milli Bolşevizm varolan siyasal ve toplumsal sistemi reddetmez. Komünist ideolojiye meydan okumaz, fakat onu siyasal devamlılık için gerekli olan düzeye kadar minimize etmeye çalışır...ağırlıklı olarak sistemin parçası olan gruplar tarafından desteklenir" (Agursky, 1986).

Agursky'e göre Sovyetler Birliği'nde Milli Bolşevizmin ortaya çıkmasını etkileyen başlıca iki faktör vardı: Rusların ülkedeki demografik hâkimiyeti ve Rusya'yı Batıyla toptan bir karşıtlığa sokan yeni jeopolitik durum. Bu iki faktör, Sovyet sistemine milli bir karakter vermiştir. Devrimden kısa bir süre sonra Milli Bolşevizm, Sovyetler Birliği'nde siyasal bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır.

Stalin'in "Büyük Geri Dönüş"ü

Lenin'in ölümünden sonra Stalin'in sloganı olan "tek ülkede sosyalizm"in Troçki'nin sloganı olan "sürekli devrim" in karşısındaki zaferi, Sovyetler Birliği'nin gelecekteki tarihsel gelişimini şekillendiren en önemli olaylardandır. Bazı akademisyenler Sovyet döneminde Rus milliyetçiliğinin yükselişini bu doktrinin zaferiyle başlatırlar (Dunlop, 1983, s. 7). "Tek ülkede sosyalizm" milliyetçiliğe tavizler vermiştir. Ancak Stalin'in politikaları Marksist yoldan ayrılıyor gözükse de içinde hala Marksist unsurlar barındırmaktaydı (Carr, 1958, s. 125).

1920'lerin sonunda ve 1930'ların başında Stalin Rus milliyetçiliği üzerinde baskı kurmaya devam etti. Marksist tarihçi Mihail Pokrovski'nin *Rusya'nın Kısa Tarihi* adlı eseri 1920'lerde yayınlandığında Lenin tarafından heyecanla karşılanıp takdir edilmişti. Pokrovski'nin öğrencileri Stalin döneminde ortodoks Marksist görüşleriyle halen tarih alanında hâkimiyete sahiptiler. Sergey Platonov ve Yevgeni Tarle gibi devrim öncesi Rusya'ya sempati duyan Rus tarihçileri tutuklandı ya da sürgüne gönderildi. Kiliseye karşı baskılar devam etti ve Rus Proleter Yazarlar Derneği (RPYD) gibi milliyetçi eğilimli kuruluşlar kontrol altında tutulmaya devam etti (Struve, 1951, s. 261).

Fakat 1934'te Stalin beklenmeyen bir şekilde aniden politikalarını değiştirdi. *Rodina* (anayurt ya da vatan) ve *oteçestvo* (ata yurdu) gibi, devrimden bu yana Rusça sözlüklerden silinmiş gibi gözüken terimler yeniden ortaya çıkmaya başladılar. Rus tarihine karşı tavır tamamıyla değişti. Rusya'da devrimden beri tarih öğretimi kalabalıkların faaliyetlerine vurgu yapan tarzdayken, tarih kitaplarında vurgu değişti, artık milli kahramanlar ve onların anavatan için yaptıkları fedakârlıklar vurgulanmaya başladı. Rus tarihi figürleri, özellikle Alexandr Nevski, Dimitri Donskoy, Büyük Petro, hatta Prens Vladimir, Rus tarihinin kült kişilikleri haline geldi. Kısa bir zaman öncesine kadar "zamanımızın en büyük akademisyeni", "eski Bolşeviklerin en önde gelen temsilcisi" olarak değerlendirilen Marksist tarihçi Pokrovsky ve onun ekolü, şimdi tarihi çarpıtanlar olarak görülüyorlardı. Pokrovsky, Marksizmin "bozucusu", tarihi olayları soyut sosyolojik teorilerle çarpıtan bir tarihçi olarak değerlendiriliyordu (The Royal Institute of International Affairs, 1939, s. 79).

Pokrovsky'nin tarih anlayışı yerine, yeni bir Rus merkezli tarih anlayışı kabul edildi. Rus milli tarihine ve edebiyatına, feodal dönemin ve Çarlık döneminin geçmişteki ihtişamlarına özel vurgu yapıldı. Platanov ve Tarle gibi tarihçilerin itibarları iade edildi. Daha önceleri "sınıf düşmanı, emperyalist ve Bolşevizmin düşmanı" olarak değerlendirilen tarihçi Tarle, sürgünden geri çağrıldı. Kendisinden 1812 ve 1854 savaşlarının tarihini yazması, Anavatan Savaşı'nın kahramanı General Mihail Kutuzov'u yücelten yazılar kaleme alması istendi (Kohn, 1971, s. 57).

Kültürel alanda vatansever temalara sahip tarihi romanlar ve oyunlar yayınlandı. 1937 yılında, devrimin erken zamanlarında Marksist edebiyat eleştirmenlerince aristokrasinin ideoloğu olarak değerlendirilen Puşkin'in ölümünün yüzüncü yıl dönümü, bütün Sovyetler Birliği'nde hükümetin inisiyatifiyle, Rus kültürünün yüceltildiği etkinliklerle kutlandı (The Royal Institute of International Affairs, 1939, s. 79). Rus tarihinin askeri kahramanlık sembolleri olarak görülen, Kulikova savaşı ve Anavatan Savaşı dönemlerine ait anıtlar gibi, belirli bazı anıtları restore etmek üzere bir kampanya başlatıldı.

Siyasetteki bu değişim, Stalin'in ülkenin endüstriyel ve askeri gücünü artırmak amacıyla insanların mobilize edilmesine ihtiyaç olduğu düşüncesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bir savaş durumunda etkili olacak mobilize edici sembollere ihtiyaç vardı. Stalin, insanları ülkeyi savunmak için motive etmek açısından, vatansever sloganların ve sembollerin, Marksizm-Leninizm sloganlarından daha fazla mobilize edici olduklarını düşünmüş gibi görünüyor. Bu, devrimci yönelimden büyük bir geri dönüş olmakla beraber, aynı zamanda taktiksel bir dönüştü. Stalin milliyetçi sembollere dayanmasına rağmen Marksist-Leninist dünya görüşünü tamamen terk etmedi. Rejimden bağımsız ve rejime karşı bir Rus milliyetçiliğinin ortaya çıkması ihtimaline engel olmaya devam etti. Ayrıca Rus Ortodoksluğunun rejime muhalefet potansiyelinin

ve kilisenin öğretilerinin Marksizm-Leninizm öğretileriyle uyumsuzluğunun farkında olarak, rejim, kilise ve dini de kontrol etmeye devam etti (Dunlop, 1983, s. 12–14).

Fakat savaş patladığında ve Almanlar 1941'in Haziran ayında ülkeyi işgal etmeye başladıklarında, Stalin milliyetçi duygulara hitabeden politikalarını arttırırken, aynı zamanda din karşıtı faaliyetlerin yoğunluğunu da azalttı. Savaş döneminde sosyalist ve milli sembol ve sloganların bir karışımını kullandı, ama daha yoğunlukla milli olanlara yöneldi. 6 Kasım 1941'de parti ve devlet yöneticilerine şöyle seslendi: "… Büyük Rus milleti, Plekhanov ve Lenin, Belinski ve Çernişevski, Puşkin ve Tolstoy, Gorki ve Çerkov, Galinka ve Çaykovsky, Seçenov ve Pavlov, Suvorov ve Kutuzov'un milleti!" (Werth, 1965, s. 170)

Bu sesleniş, Marksistlere, devrimci demokratlara ve Rus vatanseverlerine hitap edecek isimlerin karışımından oluşuyordu. Bir sonraki gün askeri birliklere hitabederken yaptığı konuşmada yine bir semboller karışımı kullandı ama bu sefer daha da fazla Rus vatanseverlerine hitab edecek isimlere yer vermişti:

> yoldaşlar, Kızıl Ordu, Kızıl Donanmamızın askerleri, subaylar, işçiler, kadın ve erkek partizanlar!.. sizin savaşınız özgürlük savaşıdır, haklı bir savaştır, bu savaşta büyük atalarınızın kahraman isimlerinden ilham alın, Aleksandr Nevski, Dimitri Donskoy, Minin ve Pozharski, Aleksandr Suvorov, Mihail Kutuzov! Büyük Lenin'in muzaffer bayrağı sizi kutsasın. Alman işgalcilere ölüm! (Werth, 1965, s. 170).

Kültürel alanda, savaş döneminde General Suvorov, Kutuzov ve Bagration'un biyografileri basıldı. Aleksey N. Tolstoy'un *Korkunç Ivan* (1942-43) oyunu ve Sergey Ayzenştayn'ın aynı isimli filmi (1944) yapıldı (Dunlop, 1983, s. 18) .

Savaş başladığında, kilise kendisinden istenmeden de rejime desteğini vermişti. Stalin, Başpiskopos Sergi ve diğer piskoposların dini-vatansever söylemlerinin insanlar arasında etkili olduğunu görünce, din karşıtı faaliyetlere son vererek, bütün din karşıtı dergilerin basımını sona erdirdi ve bütün din karşıtı müzeler kapatıldı. Resmi Rus Ortodoks kilisesiyle anlaşmazlık içinde olan ve daha önce Sovyet rejimi tarafından da desteklenen "Yaşayan Kilise" adlı dini kuruluş kapatıldı. 1943 yılında rejim, kilisenin Sergi'yi 1925 yılından beri boş olan patriklik makamına seçmesine izin verdi. Kilisenin bir dergi çıkarmasına da izin verildi. Hapse atılmış ve sürgüne gönderilmiş piskoposlar ve din adamları affedildiler. Savaştan sonraki dönemde de kilise savaş zamanı imtiyazlarından yararlanmaya devam etti. Tamamen özgür olmasa da 1930'lardaki durumuyla karşılaştırıldığında çok daha iyi durumdaydı. Kilise her fırsatta Stalin'i kişisel olarak yüceltti, Rus halkından "Tanrının seçilmiş halkı" olarak bahsetti (Pospielovsky, 1984).

Rus milliyetçiliğinin savaş zamanında kullanılması ülkedeki şartların bir sonucuydu. Rusların ülkedeki demografik ağırlığının yanı sıra, Kızıl Ordu ağırlıklı olarak Rus köylülerinden oluşuyordu (Agursky, 1986, s. 90). Daha çoğunlukla Rus ve Slav

olmayanların yaşadığı ülkenin batı kısmı hızlı bir şekilde kaybedilmişti ve Müslüman nüfusun büyük kısmı rejimin bakış açısından güvenilir bulunmuyordu. Müslüman nüfusa yönelik bu güven eksikliğinin bir sonuç olarak Çeçen, İnguş, Karaçay, Balkar, Kalmık, Kırım Tatarları Ekim 1943 ve Haziran 1944 tarihleri arasında Orta Asya ve Sibirya'ya zorla sürüldüler. 1944 yılının Kasım ayında Ahıska Türkleri sürgün edildi. Daha önce 1941'de Volga Almanları sürülmüştü (Nahoylo ve Swoboda, 1990, s. 89–90, 96–97) . Bu nedenlerle Rusların desteği rejim açısından çok önemli görülüyordu.

Sovyet Vatanseverliği

Sovyet Vatanseverliği ideolojisi 1934 yılı kadar erken bir tarihte ortaya çıkmıştı. Sovyet ve Rus milliyetçiliklerinin harmanlanmasıyla oluşturulmuştu ve Marksist ideoloji de bu formülasyonda önemli bir yere sahipti. Marksist ideoloji Sovyetler Birliği içerisinde ulusal birliği sağlamak için kullanıldı. Sovyet kaynaklarında vatanseverlik ve milliyetçilik arasında bir farklılaştırma yapılmıştır. Milliyetçilik kapitalist sistemin bir ürünü olarak görülüp, "kendi sınıfını savunan, diğer ulusların zararına sömürücü çıkarlarını tüm ulusun çıkarları gibi sunan burjuvazinin ideolojisi ve siyaseti" olarak değerlendirilirken (Slovar inostrannykh slov, 1949, s. 435), vatanseverliğin Sovyet sosyalist toplumunda en yüksek seviyesine ulaştığı söyleniyordu. Sovyet vatanseverliği ilerici ve devrimci olarak görülürken, milliyetçilik yoz ve gerici olarak değerlendirildi. Sovyet vatanseverliği, aynı zamanda Sovyetler Birliği Komünist Parti liderliğine sadakat talep eden bir ideolojiydi: "Sovyet halkının sosyalist anavatana sınırsız sevgisi, Lenin ve Stalin'in partisi ve Sovyet hükümeti etrafında tüm kardeş halkların birliği"ni ifade ediyordu (Slovar inostrannykh slov, 1949, s. 435).

Öte yandan Sovyet vatanseverliği Rus milliyetçiliğinin bir formülasyonuydu. Sovyet vatanseverliğine içeriğini veren Rus milliyetçiliğiydi (Simon, 1991, s. 149). Sovyet vatanseverliği ve "tek Sovyet halkı" kavramının ortaya çıktığı 1930'ların sonu ve 1940'ların başındaki dönem, aynı zamanda Rusların, Sovyet halkları "ailesinin" içerisinde "eşitler arasında birinci" olarak yüceltildiği dönemdi. "Büyük Rus halkı, Sovyet toprağının bütün halklarının, insanlığın mutluluğu ve komünizm için verdiği mücadelenin liderliğini yapıyordu" (Malaya Sovetskaya Entsiklopediya, 1960).

Rus milleti, gelenekleri ve dili, Sovyet halkı içinde hâkim bir konuma sahipti. 1941 tarihli *Küçük Sovyet Ansiklopedisi*'nin ikinci cildinin "Ruslar" başlıklı maddesi tekrar tekrar Rusların Sovyetler Birliği halklarının başında geldiğini ifade ediyordu. "SSCB halklarının kültürü tarihsel olarak Rus halkının kültürüyle bağlanmıştır. Her zaman Rus kültürünün faydalı etkisini deneyimlemiş ve deneyimlemeye devam etmektedirler." (Malaya Sovetskaya Entsiklopediya, 1960).

1938'den itibaren Rus dili üzerine olan hemen hemen tüm Sovyet eserleri 18. yüzyıl Rus dil bilimci Mihail Lomonosov'un Rusça hakkındaki görüşlerine, özellikle de Rusçanın

Latin, Grek, İtalyan, Alman ve diğer tüm Avrupa dillerinden üstün olduğu hakkındaki yorumuna referans vermiştir. 1938 yılında *Pravda*'da yayınlanan bir editöryal yazıda "Rusça, sosyalist kültürün uluslararası dili haline gelmektedir" diye ilan ediliyordu. 1949 yılında Sovyet gazeteleri bunu tekrar tekrar yazmaya devam ettiler (Barghoorn, 1976, s. 22).

Stalin de Rus İmparatorluğuyla Sovyetler Birliği arasında bir devamlılığı ima eden konuşmalar yapıyordu. 1941'de Almanya'yla yapılan savaş için "Anayurt Savaşı" ifadesini kullandı. Bu ifade, 19. yüzyılda Napolyon'a karşı yapılan savaşı ifade etmek için kullanılan bir terimdi. 2 Eylül 1945'te Stalin Sovyet halkına hitaben yaptığı bir konuşmada şunları söyledi: "1904'te Rus ordularının yenilmesi halkımızın hatırasında acı anılar bırakmıştır. Ülkemiz üzerinde kara bir lekeydi. Halkımız güvendi ve bekledi ki bir gün Japonya yenilecek ve leke temizlenecektir. Kırk yıl boyunca biz, eski neslin adamları, bu nesli bekledik, bu gün için bekledik. Ve şimdi o gün geldi." (Kohn, 1971, s. 60). 1937 yılından itibaren eski rejimin önemli günleri kutlanmaya başladı. Eylül 1937'de General Kutuzov'un Napolyon'un Moskova'ya yürüyüşünü durdurmaya çalıştığı Borodino Savaşı'nın 125. yılı kutlandı (Kohn, 1983, s. 231).

24 Mayıs 1945'te Stalin, Kızıl Ordu komutanları için Kremlin'de verilen davette Rus halkına kadeh kaldırdı:

> Sovyet halkının ve hepsinin üstünde Rus halkının sağlığına kadeh kaldırmak istiyorum. Hepsinin üzerinde Rus halkının sağlığına içiyorum çünkü Sovyetler Birliği'ni oluşturan milletler içinde en önde gelen millet Rus milletidir. Rus halkının sağlığına kadeh kaldıralım diyorum, çünkü ülkemizdeki bütün halklar arasında, bu savaşla, Sovyetler Birliği'nin yol gösterici gücü olarak tanınma hakkını kazanmıştır. Sadece lider halk olduğu için değil, ayrıca berrak bir akıl, sağlam bir karakter ve sabra da sahip olduğu için Rus halkının sağlığına kadeh kaldıralım diyorum. Ve Rus halkının Sovyet hükümetine olan bu inancı, insanlığın düşmanı üzerinde, faşizm üzerinde tarihi zaferimizi mümkün kılan belirleyici güç olmuştur. Rus halkına inancı için teşekkürler. Rus halkının sağlığına! (Nahaylo ve Swoboda, 1990, s. 95).

Rusların Sovyetler Birliği'ndeki bütün milletlerin yol gösteren ve liderlik eden "büyük ağabey"i olarak yüceltilmesi 1945 sonrasında da devam ederek Sovyet döneminin bir unsuru olarak kalmıştır. Stalin, Rus üstünlüğü temasını Rusların politikalarına destek vermesini sağlamak amacıyla kullandı. Rusların Sovyet vatanseverliğiyle özdeşleşmelerini sağlamaya çalıştı (Simon, 1991, s. 149). Halen rejime meşruiyetini veren Marksizm-Leninizm'di. Stalin hiçbir zaman, savaş süresince bile, vatansever ve dini yükselişin kontrolünü kaybetmedi. 1942-43 yıllarında bile Sovyet medyasında "yeni 'vatansever' çizginin Marksist enternasyonalizmle çelişen bir şey olarak yorumlanmaması gerektiği" şeklinde çeşitli uyarılar mevcuttu. Rus milliyetçiliği Sovyet vatanseverliğine daima tabi idi. Ruslar ülkedeki liderlik pozisyonlarını Rusluklarına değil, devrimde, sosyalizmin inşasında ve İkinci Dünya Savaşında ülkeyi savunmak için gösterdikleri çabaya ve bu konulardaki liderlik rollerine borçluydular (Barghoorn, 1976, s. 59). Rus Ortodoks kilisesi ve din de daima kontrol altında tutuldu.

Kriz zamanlarında rejim, halk desteğine ihtiyacı varken, hâkim milletin, Rusların geleneksel değerlerine ve inançlarına tavizler verdi, ancak hiçbir zaman kendisini geleneksel Rus milliyetçi temalarıyla özdeşleştirmedi. Bu temalar arasından kendi politikaları için yararlı olabilecekleri seçerek kullandı. Rejim tarafından saygıdeğer görülen Rus geleneklerinin, sadece rejimin Sovyet Marksist yorumuyla çelişmeyenler olduğu daima vurgulandı (Barghoorn, 1976, s. 59).

Stalin dönemi boyunca Rus milliyetçiliği, insanları mobilize etmek amacıyla kullanılan bazı slogan ve sembollerden oluşan bir siyasal mobilizasyon aracı olarak kullanıldı. Kontrolden çıkmaması için rejim tarafından sıkıca kontrol edildi. Komünist devletin ideolojisine karşı olan görüşlerin ortaya çıkmasına ve Marksizm-Leninizm ideolojisinin sorgulanmasına asla izin verilmedi (Dunlop, 1983, s. 28).

Kruşçev Döneminde Rus Milliyetçiliği

Nikita Kruşçev gerçek bir Marksist-Leninistti. Bir enternasyonalistti, bütün milliyetçiliklere karşıydı ve gelenekçilik karşıtıydı. 1950'lerin sonunda "dini kalıntılara" karşı geniş bir baskı kampanyası başlattı. Bu nedenle, Rus milliyetçiliğine ya da dine karşı sempati göstermesi beklenemezdi. Fakat Kruşçev, amaçlarına tamamen karşıt bir biçimde, Rus milliyetçiliğinin gelişmesine birçok şekilde katkıda bulunmuştur (Dunlop, 1983, s. 29–31). Politikaları Rus milliyetçiliğinin yükselişini teşvik etti. Yukarıdan dikte edilen bir milliyetçilik biçiminde değil, ama aşağıdan gelen bir Rus milliyetçiliğinin yükselmesine neden oldu.

Kruşçev'in 1956 yılındaki 20. Parti Kongresi'nde yaptığı konuşma Stalin ve dönemini eleştiriyor, bu dönemde birçok suç işlendiğini vurguluyordu. Bu konuşma ve daha sonrasında Stalin dönemine yöneltilen eleştiriler, Kruşçev'in isteği dışında hiç düşünülmedik biçimde Rus milliyetçiliğinin çıkarlarına ve yükselişine hizmet etti.

İlk olarak, Kruşçev'in konuşması entelektüeller ve gençler arasında resmi ideoloji olan Marksizm-Leninizm hakkında şüpheler oluşmasına yol açtı. Ayrıca bu dönemde Stalin döneminde mahkûm edilen birçok siyasi hükümlü hapisten çıktı. Bunların arasında Aleksandr Soljenitsin gibi önde gelen Rus milliyetçileri de vardı. Ayrıca, neye izin verildiği, neyin açıkça yasak olduğunun belirsiz olduğu bu dönemde kısmi bir liberalleşme de yaşandı (Dunlop, 1983, s. 31–32). Kruşçev'in 1959-1964 yılları arasındaki din karşıtı politikaları, savaş döneminde ve savaştan sonra Stalin tarafından açılan kiliselerin yarıdan fazlasının kapatılmasıyla ve birçoğunun da yıkılmasıyla sonuçlandı. Bütün bu etkenler altında bazı entelektüeller "ortodoks" Marksizm-Leninizmi terketmeye ve alternatifler aramaya başladılar. Bazıları Rus milliyetçiliğinin çeşitli türlerine yaklaşmayı seçti (Dunlop, 1983, s. 32).

Kruşçev'in eski kiliselerin yıkılmasını da içeren din karşıtı politikaları belki de Rus milliyetçiliğinin büyümesinde en önemli etken idi. Kruşçev'in, din karşıtı politikaları

iktidarda kaldığı süre boyunca devam etti. Bu politikalar giderek artan sayıda Rus arasında hoşnutsuzluk yarattı. Kruşçev liderliğinin Rus kültürel ve tarihi mirasını yok ettiğini düşündüler. 1959 ve 1965 arasında 10.000 civarında –yani mevcudun yarısı kadar- kullanılabilir halde Rus Ortodoks kilisesi kapatıldı ya da yıkıldı (Bourdeaux, 1975, s. 30–31).

Aslında Kruşçev'in politikalarının Rus milliyetçiliği üzerindeki etkilerinin çoğu onun halefi Leonid Brejnev döneminde görülecekti. 1960'ların ortasında milyonlarca üyeli gönüllü bir kuruluş olan Tarihi ve Kültürel Anıtların Korunması için Rus Topluluğu'nun (VOOPIK) kurulması, Kruşçev'in eski kiliselere ve anıtlara yaptıklarına verilen reaksiyonun bir sonucuydu.

Brejnev Dönemi ve Muhalif Rus Milliyetçiliğinin Yükselişi

Rus milliyetçiliğinin canlanması Brejnev döneminde başladı ve yükselen bir ivme kazandı. Brejnev döneminde Rus milliyetçiliği kendi formunu buldu, Rus milliyetçi düşüncesinin meseleleri, dünya görüşü ve çözüm önerileri belirgin hale geldi.

Brejnev döneminde Rus milliyetçiliği açısından en önemli gelişme, düşünceleri Rus milliyetçiliğinin tüm gruplarını etkileyen muhalif Rus milliyetçiliğinin ortaya çıkışı olmuştur. Muhalif Rus milliyetçileri, Rus milletini devletten ayrı bir etnik grup olarak tanımladılar. Devletin resmi ideolojisini reddettiler. Devleti, Rus olmayan ve Rus karşıtı bir unsur olarak değerlendirdiler. Sovyet devletinin Rus milleti üzerinde zararlı etkileri olduğunu düşünüyorlardı.

Brejnev döneminde Rus milliyetçiliği açısından önemli bir gelişme, devletle Rus milliyetçiliği arasındaki ilişkiyle alakalıydı. Bu dönem, devletin kendi yaklaşımlarına karşı olan Rus milliyetçiliğine yönelik hoşgörüsünün test edildiği bir dönem oldu.

Bir Rus Milliyetçi Meselesi Olarak Kültürel, Tarihi Anıtların ve Çevrenin Korunması

Rus milliyetçilerinin en önemli meselelerinden biri kültürel ve tarihi anıtların ve çevrenin korunmasıydı. Sovyetler Birliği'nde devrimden sonra hızlı bir teknolojik gelişme yürütülmüş ve teknolojik çıkarlar çevreye ilişkin meselelerden daha önemli görülmüştü. Belirtildiği gibi, Kruşçev dönemindeki din karşıtı politikaların bir sonucu olarak, birçok eski Rus kilisesi ve tarihi anıt yok edilmişti. Kruşçev ayrıca Moskova'nın hızlı bir şekilde modernleştirilmesine yönelik politikaları da desteklemişti. Bu davranışları korumacı örgütlerin kurulmasını teşvik etti. Bu tür örgütlerin kurulmasına, Kruşçev'den sonra, rejim tarafından izin verildi.

Bu korumacı kuruluşların en önemlisi Tarihi ve Kültürel Anıtların Korunması için Rus Topluluğu'ydu (VOOPIK). 1965 yılının Temmuz ayında RSFSC Bakanlar Kurulu

kararıyla kurulmuştu. Amacı Rus tarihi anıtlarının, eski kiliselerin yok edilmesinin önüne geçilmesi, korunması ve restore edilmesiydi. Bu amaçla, VOOPIK, fabrikalarda, okullarda, askeri üslerde konuşmalar tertip etti; 1972 yılında derleme makalelerden oluşan, her ikisinin de adı *Atayurdun Anıtları* olan iki kitap bastı (Dunlop, 1983, s. 72).

VOOPIK resmi olarak kurulduktan bir yıl sonra 3 milyon üyesi vardı, 1972 yılı itibariyle üye sayısı 7 milyona yükselmiş, Ocak 1977'de 12 milyondan fazla üyeye ulaşmıştı. Bu, Rusya cumhuriyetinin nüfusunun yüzde 9,3'ü demekti (Dunlop, 1983, s. 66). 1982 yılında kuruluşun 14 milyondan fazla üyesi vardı (Spechler, 1990, s. 283).

Kuruluşun bu kadar çok üyeye sahip olması rejimin dikkatinden kaçmadı. Bu kuruluş aşağıdan kurulmuş olsa da, resmi olarak desteklendi, sponsor olundu ama rejim tarafından kontrol da edildi. Sovyet rejimi, kuruluşun resmi olarak varolmasına izin verdi, fakat onu amaçları doğrultusunda kullanmaya da çalıştı. VOOPIK'in liderliği içerisinde daima üst düzey Sovyet yöneticileri vardı. Rejim her zaman kuruluşu kontrol altında tuttu ve VOOPIK de her zaman Sovyet vatanseverliğini güçlendirmeyi amaçladığını vurguladı. VOOPIK'e bir gazete, dergi ya da basımevi verilmedi, ama zaman zaman kitap, broşür ve kitapçıklar basmasına izin verildi.

1970'lerin başında Rus milliyetçilerinin en önem verdiği konulardan biri Moskova'nın tarihi mimarisinin yok edilmesiydi (Dunlop, 1983, s. 79–84). Rus milliyetçileri eski mimari eserlerin durumu konusunda çok duyarlıydılar. Onlara göre bu eserler Rus kültürünün anıtlarıydı ve yok olmaları Rus kültürünün yok olması demekti. Vladimir Soloukhin'in *Kara Tahtalar* ve *Bir Rus Müzesinden Mektuplar* isimli eserleri Rus milli ve dini sanatı, Rus mimarisi hakkında Rus milliyetçisi düşüncelerini yansıtıyordu (Barghoorn, 1986, s. 43).

Çevrenin korunması, Rus milliyetçilerinin bir diğer önemli meselesiydi. Bu temalar, *Veche* gibi dergilerde ve *Nash Sovremennik* gibi milliyetçi eğilimli resmi dergilerde görülüyordu. Doğanın Korunması için Rus Topluluğu isimli gönüllü kuruluşun 1971'de 19 milyon üyesi vardı (Dunlop, 1983, s. 87). *Veche*'de yayınlanan bir makalede anonim bir yazar materyalist gelişme tutkusunu sert bir şekilde eleştirmekteydi. Önemli bir kırsalcı yazar (*derevenşçiki*) olan Valentin Rasputin'e göre, çevrenin korunması en acil devlet ve millet meselesiydi. Rasputin'in eseri *Matyora'ya Elveda*, Sovyet modernleşmesine muhalefeti yansıtan bir eserdi.

Rus Milliyetçi Düşüncesinin Kültürel İfadeleri: Kırsal Edebiyatçılar (*Derevenşçiki*)

Bu dönemde Rus milliyetçiliğinin kültürel ifadeleri, modernleşmenin bir eleştirisi şeklindeydi. Modernleşme ve rejimin ideolojisi Marksizm-Leninizmi, Rus olmayan ve Rus karşıtı bir olgu olarak gördüler. Rus milliyetçisi yazar ve sanatçılar çalışmalarını, köyün yok oluşu, tarihi ve kültürel anıtların yıkılışı, çevre, Rus halkı için en zararlı

şey olarak gördükleri modernleşme ve şehirleşmenin sosyal, demografik ve ahlaki sonuçları konularında yoğunlaştırdılar.

1950'lerden başlayarak kırsal temalara sahip kitaplar basılmaya başladı. Kırsal bölgelerdeki hayat hakkındaki ilk eserler Valentin Oveçkin'in 1952'de çıkan *Raionnye budni* (İlçede Günlük Yaşam) eseriyle, Efim Doroş'un 1956'da yayınlanan *Derevenskii denevnik* (*Köy Günlüğü*) isimli eserleriydi. Fakat Rus milliyetçilerinin gelecek 20 yılda geliştireceği birçok temayı içeren eser, Vladimir Soloukhin'in *Vladimirskiie proselki* (*Vladimir'in Arka Sokakları*) (1957) isimli kitabıydı (Reddaway, 1972, s. 18). Bu kitap Soloukhin'in çocukluğunu geçirdiği Vladimir kırsalını yeniden keşfetmesi hakkındaydı. Soloukhin siyasal sisteme yönelik söylemlerinde çok dikkatli olmasına rağmen, kapalı manada eseri birçok Marksist-Leninist görüşe meydan okuyordu. Eleştirilerinin ana konusu, rejimin hızlı modernleşmesi ve tarihi "hafıza kaybı" idi. Soloukhin kiliselerin ve mezarlıkların yok edildiğini, nehirlerin kirletildiğini anlatıyordu. Yazılarında Rusya'nın devrim öncesi geçmişine yönelik derin bir sevgi hissediliyordu. Rus imparatorluğunun generalleri, kahramanları övülüyordu. Ünlü Slavofil Konstantin Aksakov'un düşüncelerine karşı bir sempati vardı. Eski kiliseleri tarif edişinde üstü örtülü bir dindarlık vardı. *Bir Rus Müzesinden Mektuplar* adlı eseri Rus milli sanatına adanmıştı. Bu eserinde yüzlerce muhteşem kilisenin ve diğer anıtların yok edildiğini anlatıyordu. Onun yazılarında, savaş zamanında izin verilen, hatta cesaretlendirilen görüş ve duygulardan farklı olan şey, vatanseverliğini Marksist-Leninist bir şekle uydurma çabasının olmamasıydı. *Bir Rus müzesinden Mektuplar*'da, gelişme adına tarihi anıtları yok ettiği için, üstü örtülü bir Stalin eleştirisi vardı (Barghoorn, 1986, s. 44).

Bu yazarlar, özellikle Soloukhin, 1960'ların ortalarından itibaren oluşmaya başlayan, önemli bir edebiyat hareketine dönüşecek bir yazarlar grubunun öncüleriydiler. 1970'lerin başından itibaren bu grup, Sovyet edebiyatının lider ekolü haline gelmişti. Bu grubun en tanınmış yazarları Yevgeni Nosov, Boris Mozhayev, Vasili Şukşin, Valentin Rasputin, Fedor Abramov, Vasili Belov, Viktor Astafev ve Soloukhin idi. Bu yazarlar grubu *derevenşçiki*, kırsalcı yazarlar, köy yazarları ya da köy nesir yazarları olarak bilinirler. Ana meseleleri yok olan Rus köyünün kaderi idi. Rus köyüne büyük önem verdiler. Köyü, Rus halkının en güzel değerlerinin ve geleneklerinin taşıyıcısı, manevi gücünün kaynağı ve hayatta kalmasının anahtarı olarak gördüler (Spechler, 1990, s. 286).

Vasili Belov'un *Privychnoe delo* (Alışıldık İşler, 1966) adlı eseri Rus milliyetçilerinin birçok endişesini içeriyordu. Kitabında içki içmek ve şehre göç, Rus halkının sağlığına, değerlerine ve ahlakının taşıyıcısı olan Rus köyünün yaşamına karşı en büyük iki tehlike olarak tanımlanıyordu. Köye ait olan hemen her şeyi, köylü Rusçası, köylü gelenekleri, şarkıları ve danslarını övüyordu. Romandaki ailenin 9 çocuğu Rusların nüfus probleminin çözümünü temsil ediyordu. Doğa ve din yok olan Rus köylüsünün en güvenli iki sığınağı olarak sunuluyordu (Brown, 1978; Hosking, 1973, s. 717–720).

Derevenşçiki'de sık görülen temalar, çevrenin ve geleneğin korunması idi. Rasputin, en ünlü kitabı olan *Matyora'ya Elveda* (1976) adlı eserinde, Matyora isimli bir adanın sakinlerinin hayatını anlatıyordu. Bu ada Angara nehrinin ortasında idi. Adanın boşaltılması, adada yaşayanların anakaraya taşınması gerekiyordu, çünkü nehrin seviyesinin yükselmesine yol açacak büyük bir hidroelektrik santrali yapılacaktı. Kitap burada yaşayanların anakaraya gitmeden önceki son yaz aylarında geçiyordu. Adanın adı *Matyora, mat* (ana-anne) kelimesinden türetilmişti ve anayurt Rusya'yı temsil ediyordu. Bu romanda yazar, Rus toprağı, aile mezarlıkları, kiliseler ve diğer herşeyin elektrik için feda edileceğini anlatıyordu (Dunlop, 1983, s. 120).

Rasputin modern Rusya'nın, yüzyıllar boyunca süregelen eski geleneksel Rusya'nın aklına ve bilgeliğine dayanması gerektiğine, o köklere dayanarak inşa edilmesi gerektiğine inanıyordu. Ona göre gerçek Rus değerleri, köyün ve Ortodoksluğun değerleriydi. Rus köylüsü, Rus kültürünün en iyi değerlerinin vücuda gelmiş haliydi. Köyün yok oluşu, şehir hayatına adaptasyon köylüler için büyük acılara neden oluyordu. *Ödünç Alınan Zaman* (1970) adlı eserinde köylünün ölümü, köyün ölümü olarak sunuluyordu ve bu da insanlık için tüm gerçek değerlerin ve mananın ölümü anlamını taşıyordu. Rasputin, *Yaşa ve Hatırla* (1974) adlı eserinde, insanların kendilerini hakikatten, aileden, toplumdan ve milletten izole etmelerinin tehlikelerini anlatıyordu. Rasputin'in eserlerinde en çok tekrar eden temalardan biri, topluluk duygusunun kaybı ve bireyciliğin yükselişiydi. *Pozhar* (Yangın) (1985) gibi daha sonraki eserlerinde Rasputin eski toplumun yok olmasından ve modern teknolojinin gelişiyle kırsal bölgelerde ortaya çıkan ahlaki yozlaşmadan bahsediyordu (Carter, 1990).

Köy yazarları eski geleneklere ve dine büyük saygı duyuyorlardı. Yazılarında dini bir boyut mevcuttu. *Derevenşçiki*lerin çoğu için Rusya, Ortodoks Hristiyan toprağıydı. Gelişmeye karşı derin bir şüphe duyuyorlardı, Batıdan ithal modern kültürden hoşlanmıyorlardı. Endüstriyel gelişmeye karşıydılar ve bu büyümenin, çevre ve Rus halkı üzerindeki etkileri konusunda endişe duyuyorlardı. Onlara göre büyük şehir tehdit edici ve tehlikeliydi.

Hiçbir köy yazarı parti çizgisine açıkça muhalefet etmedi. Gerekli olduğunda Sovyet tarihinde partinin rolüne saygı gösterdiler. Bazılarına rejim tarafından Lenin ve Stalin ödülleri verildi. Hiç biri muhalif olmadı, *samizdat*'da (muhalif, rejim tarafından yasaklanan yayınlar) ya da yurtdışında yazmadı. Sadık ve apolitik vatandaşlardı (Laqueur, 1993, s. 88).

Resmi Milliyetçiler: Milli Bolşevizmin Tekrar Ortaya Çıkışı

Komsomol Merkez Komitesinin resmi yayın organı *Molodaia gvardiia* 1960'ların ortalarında bir grup Rus milliyetçisi tarafından çıkarılmaya başlandı. Bunlar, yazarlar Sergei N. Semanov, Mihail P. Lobanov, Victor Çalmaev, eleştirmen Anatoli

Lanşçikov, editör Anatoli Nikonov ve daha sonra Nikonov'un yerine geçen editör Anatoli Ivanov idi.

Molodaia gvardiia'da yazanlar resmi ideoloji Marksizm-Leninizm hakkında farklı görüşlere sahip olsalar da, Rusların ve Rusya'nın geçmişinde ve bu gününde partinin olumlu bir rol oynadığına inanıyorlardı. Kendi argümanlarını güçlendirmek için Lenin ve Stalin'den alıntılar yapıyorlardı ama Slavofillere ve devrim öncesi Rusya'ya ait başka isimlere de saygı duyuyorlardı. Fakat, Brejnev liderliğini rahatsız etmemek konusunda çok dikkatliydiler. Rejimle bir orta yol bulmaya, parti çizgisine uyum göstermeye ve varolan sistem içinde çalışmaya gayret ettiler. Sovyet rejimine ve Marksizm-Leninizme sadıktılar. Sovyet devletini Rus halkının koruyucusu olarak gördüler. Bu nedenlerle "Milli Bolşevikler" olarak adlandırıldılar.

Sergei Semanov Milli Bolşevik yazarların en belirgin temsilcisi olarak tanımlanabilir. Bolşevik devrimini Rus devrimi olarak adlandırıyor, ona "Bizim Büyük Devrimimiz" diyor, bu devrimin Rusların "paha biçilemez milli serveti" olduğunu söylüyordu (Barghoorn, 1986, s. 62). 1977 yılında basılan ve derleme makalelerden oluşan *Serdtse rodiny* (Vatanın Kalbi) isimli eseri, hem devrim öncesi hem de Sovyet dönemi askeri zaferlerini, hem Çarlık dönemi generalleri Suvorov ve Kutuzov'u hem de Mihail Frunze ve Georgi Jukov gibi Sovyet kahramanlarını eşit şekilde övüyordu (Dunlop, 1983, s. 258). Makaleleri hem milliyetçi hem de komünist motiflerin bir karışımıydı. Fakat milliyetçi unsurlar daha fazla vurgulanıyordu.

Molodaia gvardiia'da Rus milliyetçisi temalara sahip ilk makaleler 1968 yılında yayınlanmaya başladı. Mihail Lobanov'un *Prosveshchennoe meshchanstvo* (*Aydınlanmış Cahillik*) başlıklı makalesi Nisan 1968'de basıldı (Molodaia Gvardiia, no.4, 1968, s. 296–304). Sovyet liderliğinin Batılılaşmış entelektüeller yerine, sıradan Ruslarla işbirliği yapması gerektiğini söylüyordu. Lobanov'a göre, Rus kültürünün gerçek kaynağı her zaman için halktı (*narod*). *Narod*'u entelektüeller ile karşılaştırıyordu ve entelektüelleri, Rus olan her şeye karşı her zaman eleştirel olmakla suçluyordu. Entelektüelleri Rus ruhu ve kültürünü "amerikanlaştırmakla" suçluyordu. Onları halka yabancı olmakla ve Rus milli kültürünün ana temellerini yok etmeye çalışmakla suçladı.

Aynı sene, Victor Çalmaev tarafından yazılan ve *Molodaia gvardiia*'da yayınlanan iki makale çok ilgiyle karşılanmış ve yoğun olarak tartışılmıştır. Çalmaev'in bu makalelerinin başlıkları *Velikie iskaniia* (*Büyük Arayış*) ve *Neizbejnost* (*Kaçınılmazlık*) idi (Dunlop, 1983, s. 312–322). Bu makalelerde Çalmaev, Ekim devrimini, nevi şahsına münhasır olan Rus milli karakterinin bir sonucu olarak yorumluyordu. Devrim, Rus tarihi devamlılığı içerisinde sadece bir aşama idi. Dimitri Dunskoy; (Tatarlarla savaşan Rus birliklerini kutsayan) Sergey Radonezhski; Polonyalıların istilasına karşı direnişin 17.yüzyıldaki liderlerinden biri olan Patrik Germogen;

Bagration ve Aleksandr Matrosov gibi askeri kahramanlar, Kulikovo ve Borodino savaşları gibi hem Sovyet hem Sovyet öncesi Rus tarihine ait isimleri saygıyla anıyordu. Bu makalelerde, devrim öncesi Rusya'ya karşı büyük bir sevgi ve onun askeri ve kültürel alanlardaki başarılarına hürmet vardı.

Bu makalelerin her ikisinde de ana tema, batılı, özellikle de "çek defterlerinin ve parlamenter saçmalıkların ülkesi", "insanların vicdanını, güzellik anlayışını, toprakla yakınlığını öldüren dolar peşinde koşan" Amerikan burjuva medeniyetinin eleştirilmesi idi. Ona göre Rus maneviyatı (*dukhovnost*), batı "ruhsuzluğu", "bireyci cehalet" ve "rasyonalite" ile doğrudan karşıttı. Sade Rus halkında "içsel bir iyilik" vardı ve Rus köy kültürü, batının "ruhsuz, mekanik varlığına" üstündü. Çalmaev, Rusların kendi ahlaki erdemlerine, özellikle de sıradan insanın ahlaki erdemlerine ve Rus halkı tarafından geçmiş zamanlarda yaratılan değerlere gereken önemi vermediklerinden şikâyet ediyordu. Batı burjuva yaklaşımlarının Sovyet toplumuna etki etmesinden endişe duyuyordu. Bu nedenle, en çok karşı çıktıkları, Batının kendisinden daha da çok, batı eğilimli Sovyet entelektüelleri ve yönetici elitiydi. Onları, tarihi Rusya'nın ve Rus doğasının kaderine ilgi göstermemekle suçluyordu. Milli olmaktan çok uzaktılar (Barghoorn, 1986, s. 42).

Fakat aynı zamanda, kırsal hayat üzerine yazan yazarları da "*mujik*i (Rus köylüsü) idealize etmekle", "köy serabı hakkında bitmek bilmeyen konuşmalar" yapmakla, aşırı şehir karşıtı olmakla eleştiriyordu. Ona göre bu yazarlar da, "Sovyet vatanını" gerçekten anlamanın acil gerekliliğinden dikkatleri uzaklaştırıyorlardı (Barghoorn, 1986, s. 43). Çalmaev'e göre, asıl Rus değerleri "milli adalet, vatanseverlik, cesaret, hakikati bulma isteği ve güçlü bir vicdan duygusu" idi. "Bütün bunlar hem 'yabancı olan şeylere karşı deliliği' (*chuzhebesie*) hem de 'yabancı hakimiyeti'ni (*chuzhevladstvo*) yenecekti" (Dunlop, 1983, s. 319). Ayrıca *Neizbezhnost*'da Sovyet liderlerine bir uyarı olduğu da söylenebilir: "İnsanın vatanıyla ilişkisi hafife alınamaz, inanç eksikliğinden mustarip bir ruh bir gecede Donskoy, Bagration ya da Matrosov olamaz…" (Dunlop, 1983, s. 319).

Sovyet rejimi, bu yazıların yayınlanmasına izin vermiştir. Sadece, zaman zaman çok ileri gidilmemesi yönünde uyarılarda bulunuldu. Brejnev şöyle dedi: "vatanseverlik iyidir fakat vatanseverlikte aşırıya kaçmak sınıf bilincinden uzaklaşma tehdidini temsil eder" (Geyer, 1971, s. 16). Resmi milliyetçiler, *Molodaia gvardiia*'nın yanısıra, *Nash Sovremennik*, *Ogonek*, *Moskva* gibi milliyetçi dergilerde ileriki dönemlerde de yazmaya devam ettiler.

Rus Milliyetçiliğinin Muhalif Unsurları

Fakat rejim Rus milliyetçiliğini resmi ideoloji ile harmanlamayan milliyetçilere karşı o kadar yumuşak olmamıştır. Muhalif milliyetçilerin düşünceleri, değişik derecelerde, Sovyet rejimi tarafından kolayca tolere edilemeyecek kadar resmi

ideoloji ile uyuşmazlık içindeydi. Rejim, resmi ideoloji ile açık bir uyuşmazlık içinde bulunan Rus milliyetçilerine baskı uyguladı. Bu nedenle muhalif Rus milliyetçileri fikirlerini *Samizdat*da yazdılar.

Veche ve Zemlia

1971 yılında kurulan bir *samizdat* dergisi olan *Veche*, adını ortaçağ Rusya'sında meclise verilen isimden alıyordu. Derginin editörü Vladimir Osipov'du. Dergi, 1974'te kapanmadan önce, önemli sayıda takipçi kazanmayı başarmıştı.

Veche'nin ilk sayısında derginin editörleri dergiyi "Rus vatansever dergisi" olarak tanımladılar. "…bu gerçekten biz miyiz, bu gerçekten de bu kadar çok azizler, sofular ve kahramanlar yetiştirmiş büyük millet mi. Kendimize Rus demeye hakkımız var mı?...Atalarımızı, büyük kültürümüzü, destansı tarihimizi ve şanlı adımızı reddettik. …vatanımıza, ana toprağımıza, atalarımızın mirasına dönmek için çok geç değil. ..Milli kültürümüzü, atalarımızın ahlaki ve entelektüel sermayesini canlandırmak ve korumak zorundayız." (Dunlop, 1983, s. 296) *Veche* Rus milliyetçileri için bir platform olma amacını yerine getirdi. Rus milliyetçiliğinin bütün eğilimleri, değişik derecelerde, *Veche'nin* sayfalarında kendilerine yer buldular.

Veche'nin editörü Osipov, Rus milliyetçilerinin, düşen ahlaki standartlar, sarhoşluk, hırsızlık, ailenin çöküşü gibi birçok meselesine dikkat çekti. Ona göre bunların hepsi modernizmin sonuçlarıydı. Ruslaştırma politikaları taraftarı değildi. Milli entegrasyona karşıydı. "Milli olmayan kosmopolit devlet" tanımının karşısına, "çok milletli devlet" kavramını koydu. Bu devlette milli kültürler korunabilecek, ancak milli entegrasyon olmayacaktı. Osipov farklı milletlerden insanların birbiriyle evlenmelerine karşıydı. Ona göre Sovyetleştirme, Rus kültürü için tehlikeliydi. Batı demokrasisi Rusya için uygun değildi. Marksizmin olmadığı, ama otoriter, aynı zamanda meşruiyeti (*zakonnost*) de olan bir rejimi savunuyordu (Carter, 1990, s. 106).

1974 Martında, rejimin yoğun baskısı altında, Osipov, *Veche*'nin basılmasını durdurduğunu açıkladı. Osipov ve yardımcı editör V. Rodionov 1974'ün Ağustos ayında *Zemlia* (Vatan) adında yeni bir milliyetçi *samizdat* dergisi çıkarmaya başladılar. 28 Kasım'da, *Zemlia*'nın ikinci sayısı çıktıktan sonra Osipov tutuklandı ve derginin basımı durduruldu. *Zemlia* Hristiyanlık yönü ağır basan bir *samizdat* dergisiydi. *Zemlia*'nın manifestosu şu şekildeydi: "Milliyetçilik Hristiyanlıktan ayrı olarak anlaşılamaz…Acıma duygusu, cömertlik ve Tanrı sevgisi olmayanlara Rus denilemez" (Dunlop, 1983, s. 297).

Aleksandr Soljenitsin

Soljenitsin belki de tüm Sovyet döneminin en önemli muhalif Rus milliyetçisiydi. Bir roman yazarı olarak eserlerinde milliyetçi temalar kullandı, özellikle Rus milleti ve milletler meselesi hakkında siyasi yazılar da yazdı.

Gulag Takımadaları ve *İlk Çember* isimli romanlarında bireyin ahlaki sorumluluklarına, etik ve dini problemlere vurgu yaptı. Rusya'nın krizinin aslen siyasi değil, ahlaki ve manevi olduğuna inanıyordu. Rusya'nın problemlerinin çözümünün anahtarının ahlaki ve kişisel gelişim olduğunu söylüyordu. *Yıkıntılar Altında* kitabındaki "Milletlerin Yaşamında Tövbe ve Özsınırlama" başlıklı makalesinde, Rus kültürel mirasının en değerli unsurlarının, "Rus milli ruhu, (Patrik) Nikon ve Büyük Petro'nun ruhsuz reformları tarafından yok edilmeden ve bastırılmadan" önce gerçekleştiğini belirtti. "Tövbe ve Özsınırlama" makalesi esas olarak, Rus halkından, hem Sovyet öncesi hem de Sovyet dönemindeki suçları mümkün kılan tavır ve davranışları için tövbe etmesini talep eden bir çağrıydı (Solzhenitsyn, 1981b).

"Tövbe" eserinde Rusların, Ukraynalıların ve Belarusların, SSCB'nin diğer halklarından daha fazla acı çektiğini söyledi. Rusların, Rus olmayanlara karşı davranışlarını da eleştirerek, Ruslar ve diğer milletlerin geçmişteki suçları için "karşılıklı tövbe" etmesini önerdi (Solzhenitsyn, 1981b). "Tövbe" de ve diğer yazılarında Soljenitsin Rusya'nın milli enerjisini dış meselelerden çekmesi gerektiğini söyledi. Rusya, "dünya rekabetinin kargaşasından" çekilmeli ve kendi topraklarının gelişmesine konsantre olmalıdır, "ruhunu iyileştirmeye, çocuklarını eğitmeye, evini düzene koymaya" yoğunlaşmalıdır (Barghoorn, 1986, s. 53).

Sovyet Liderlerine Mektup (1974) başlıklı yazısında Soljenitsin devlet ideolojisi olarak Marksizm-Leninizmin Rus vatanseverliğiyle değiştirilmesini önermiştir. Marksist-Leninist ideolojiyi ülkedeki bütün kötülüklerin nedeni olmakla suçlamıştır. Ayrıca, ona göre, bu ideolojinin Rus vatanseverliğiyle değiştirilmesi Çin tehdidine karşı da yararlı olacaktır. SSCB için sadece Çin gerçek bir tehditti, düşüşe geçmiş olan Batı artık bir tehdit değildi. "Batı dünyası, tek, birleşik bir güç olarak artık Sovyetler Birliğini dengeleyen bir karşı güç değil, böyle bir Batı dünyası aslında artık mevcut da değil… ; Batı dünyasının ve bütün Batı medeniyetinin felaket derecede zayıflaması ... Batı kültürünün ve dünya görüşünün… tarihsel, psikolojik ve ahlaki krizinin bir sonucudur " (Solzhenitsyn, 1974, s. 11–12).

Soljenitsin, Sovyetler Birliği'nin dikkatini içeriye yöneltmesi gerektiği düşünüyordu "…kolektif çiftlikleri dağıtın; alkolizm ve ailenin çöküşüyle ortaya çıkan Rus halkının yozlaşmasına karşı savaşın; Kilise ve okul gibi sağlıklı Rusya'nın geleneksel dayanaklarını güçlendirin; askeri harcamaları azaltın ... ve Rusya Federasyonu'ndan ayrılmak isteyen sınırlardaki milletlerin ayrılmasına izin verin…" (Solzhenitsyn, 1975, s. 351)

Hem *Yıkıntıların Altından*'da hem de *Sovyet Liderlerine Mektup*'ta otoriterlik konusunu tartıştı. Solijenitsin "dış özgürlük" ve "ahlaki özgürlük" arasında bir ayrım yapıyordu. Ona göre özgürlük "ancak belirli sınırlar içinde tutulursa" ahlaki idi, fakat düzen "eğer dingin ve istikrarlı bir sistemse" ahlaksız değildi (Solzhenitsyn, 1974,

s. 51). Parlamenter demokrasiyi "tehlikeli, belki de ölümcül" kusurları nedeniyle reddetti (Solzhenitsyn, 1981a, s. 24). Ona göre, Rusya'da çok partili demokrasinin sonuçları, aynen 1917'de Şubat ve Ekim ayları arasında olduğu gibi, kargaşa olurdu. Soljenitsin, Rusya için otoriter bir sistem taraftarıydı.

> öyleyse, belki de Rusya için bu yolun yanlış ya da erken olduğunu kabul etmemiz gerekmez mi? öngörülebilir gelecek için, belki de hoşumuza gitse de gitmese de, Rusya otoriter bir düzene sahip olmaya yazgılıdır? Bugün hazır olduğu tek şey belki de bu ... Tahammül edilmez olan otoriterliğin kendisi değil ... keyfilik ve yasadışılık ... Otoriter bir düzen olsun, ama bitmez tükenmez bir sınıf nefretinin üzerine değil, kardeşlerimizi sevmek üzerine kurulsun. (Solzhenitsyn, 1974, s.53-54)

Varolan siyasal sistemin kötülüğü otoriter olmasından gelmiyordu, "ruhlarımızın topyekûn teslimiyetini" ve "genel, bilinçli yalana sürekli katılımı" talep etmesinden ileri geliyordu (Solzhenitsyn, 1981a, s. 24). Otokratik prensibi savunurken, otokrasinin tiranlığa dönüşebilme ihtimalinin de farkındaydı: "Zamanımızın otokratları tehlikelidir, çünkü "Tanrı'nın önünde kendilerini sorumlu hisseden" "dini çağlar"daki otokratlardan farklı olarak, zamanımızın otokratlarını bağlayacak daha yüksek değerler bulmak zordur (Solzhenitsyn, 1981a, s. 24)." Soljenitsin'in aklındaki otokrasi, geleneksel Rus Ortodoksluğu ve Rus tarihi geleneklerinden köklerini alan bir otokrasi idi. Gerçek demokrasinin Rus tarihsel geleneklerinin köklerinde olduğuna inanıyordu: "Demokratik geleneğimizi Moskova Rusyası'nın meclisleri, Novgrod, Kozaklar, köy komünü olarak mı anlamalıyız, yoksa bin yıl boyunca Rusya'nın otoriter bir düzen içinde yaşadığı düşüncesiyle mi kendimizi kandırmalıyız.…" (Solzhenitsyn, 1974, s. 52).

1974 yılında, *Mektup* nedeniyle Soljenitsin Sovyet vatandaşlığından çıkarıldı ve SSCB'ne girişi yasaklandı. Bundan sonra yazılarında daha az ılımlı olmuştur. *Ölümcül Tehlike*'de (1980) Sovyet liderlerinin, "milli hayat tarzını", "milli tapınak ve anıtları" yok etmelerinden ve insanları "son 60 yıldır açlık ve fakirlik" içerisinde yaşatmalarından belli olduğu üzere, "halka yabancı" olduklarının görüldüğünü yazdı. Rusların "SSCB'nin yönetici milleti" olduğunun doğru olmadığını iddia etti. Ona göre, Sovyet yönetimi altında Rus milli bilinci bastırılmış ve aşağılanmıştı. Rejim emperyalist amaçları için Rus milli duygularını sömürmüştü (Solzhenitsyn, 1980).

Rus Milliyetçileri ve Ortodoksluk

Tarih boyunca Rus Ortodoksluğu Rus milliyetçiliği içinde her zaman merkezi bir yere sahip olmuştur. Dostoyevski şöyle demişti "Rus olmak Ortodoks olmak demektir". Brejnev döneminin Rus milliyetçilerinin çoğu aynı şekilde düşünüyordu. *Veche* yazarlarından biri şöyle demişti: "…bir Rus ancak Ortodoks olabilir" (Dunlop, 1983, s. 167) . 1960'larda ve 1970'lerde, Soljenitsin, Igor Sahafarevich, Osipov, Yevgeni Vagin, Igor Ogurtsov, Gennady Şimanov gibi neredeyse tüm muhalif milliyetçilerin dünya görüşlerinde dini düşünce merkezi bir yere sahipti.

Kırsalcı yazarlar, Ilya Glazunov gibi milliyetçi sanatçılar Rus Ortodoks inancının, Rus kültürünün ayrılmaz bir parçası olduğuna inanıyorlardı. Milli Bolşevikler dinle pek ilgili değillerdi ama onu reddetmediler, din karşıtı değillerdi ama dindar da değillerdi. Birçok patriğin ve din adamının isimlerinden saygıyla bahsetmişlerdir, fakat bu isimler devletin siyasal ve askeri gücüne hizmet ettikleri ölçüde bunu yapmışlardır.

1960'lar ve 1970'lerdeki milli canlanma boyunca din ve milliyetçiliğin önemli oranda çakışması söz konusuydu. Dini ve milli temalar birçok kişinin ve kuruluşun söylemlerinde karışık halde kullanılıyordu. Bu dini canlanma, Parti ve KGB tarafından sıkıca kontrol edilen Rus Ortodoks Kilisesinin dışında gerçekleşmiştir. Bu dönemin patrikleri, Patrik Aleksi (1945'te patrik olmuştu) ve (1971'den sonra) Patrik Pimen durumu değiştirmek için pek çaba sarf etmediler. Bu nedenle Soljenitsin, muhalif papaz ve Rus milliyetçisi olan Gleb Yakunin ve Peder Dudko gibi birçok Rus milliyetçisi tarafından sert eleştirilere maruz kalmışlardır.

Fakat bu konuda Rus milliyetçileri arasında bir uzlaşma yoktu. Bazıları Rus Ortodoks kilisesini eleştirenlere karşı çıkıyordu. Onlara göre, kilisenin rejim tarafından eli kolu bağlanmıştı ve bu şartlar altında Sovyetler Birliğinde kilisenin inananların ve dinin durumunu iyileştirmesi mümkün değildi. Patriklerin yaptığı, Ortodoks kilisesinin Sovyet rejimi altında hayatta kalabilmesi için yapılabilecek tek şeydi.

Sovyet rejimi altında ilk patrik 1917-1918'de Tüm Rus Kilise Konseyinde patrik olan Tikhon'du. Bu göreve geldikten hemen sonra, rejimin kiliseyi kontrol altına almak için yaptığı birçok uygulamayla karşılaştı. Direnmeye çalışsa da çabaları sonuçsuz kaldı. 1922'de tutuklandı, kilisenin mallarına el konuldu, kiliseler ve manastırlar kapatıldı. 1943'te Patrik olan Başpiskopoz Sergi rejimle bir uzlaşma noktası bulmakta başarılı oldu. Patrik olmadan önce yazdığı "Deklarasyon", izleyeceği yolu işaret ediyordu. Bu deklarasyonda devlete bağlılığını ifade etti. Sovyetler Birliği'nin ana vatan olduğunu söyleyerek, "onun mutluluğu ve başarısı, bizim mutluluğumuz, onu felaketi bizim felaketimizdir" diye yazmıştı (Spinka, 1956, s. 15). Ondan sonra gelen Patrik Aleksei, Kruşçev'in kilise karşıtı kampanyaları altında, kilisenin rejimle uyumlu çalışma politikalarını devam ettirdi. Brejnev döneminde kiliseye baskı azalsa da, yine de Sovyet rejimi tarafından sıkı kontrol altında tutulmaya devam etti.

Bu nedenlerle, az sayıdaki birkaç istisna dışında, kilise ve din adamları Rus milliyetçiliğinin yeniden canlanmasında bir rol oynayamamış, birçok Rus milliyetçisinin dini eğilimlerine ve Rus milliyetçi hareketindeki din ve milliyetçiliğin biraradalığına rağmen, 1960'lar ve 1970'lerdeki milliyetçi hareketlerle bir bağ kuramamıştır.

Rus Milliyetçileri ve Sovyet Rejimi

Sovyetler Birliği'nde Milli Bolşevik türü milliyetçilik sadece tolere edilmemiş, aynı zamanda "saf" Marksistlerle ve liberallerle olan ideolojik mücadelesinde rejim

tarafından desteklenmiştir de (Nahaylo ve Swoboda, 1990, s. 171-172). Lenin'den sonraki Sovyet dönemi boyunca, Sovyet liderliği Marksizm-Leninizmi ve onun enternasyonalist yaklaşımını Sovyet sisteminin en önemli meşrulaştırma kaynağı olarak benimsemiştir. Fakat bununla beraber, ülkede Rus halkının liderlik rolünü de vurgulamışlardır. Brejnev 1971'deki 24. Parti kongresinde şöyle demiştir: "ülkemizdeki bütün milletler ve milliyetler, hepsinin üstünde de büyük Rus halkı, sosyalizm yolunu seçen eşit halkların bu güçlü birliğini oluşturmak, kuvvetlendirmek ve geliştirmekte rol oynamıştır. Büyük Rus halkının devrimci enerjisi, özverili tavrı, gayreti ve derin enternasyonalizmi, haklı olarak, sosyalist vatanımızın tüm halklarının samimi saygısını kazanmıştır." (Nahaylo ve Swoboda, 1990, s. 173). Ayrıca 21 Aralık 1972'de Sovyetler Birliği'nin kuruluşunun 50. Yıldönümünde yaptığı konuşmada Rus halkını ve RSFSC'yi "eşitler arasında birinci" olarak özellikle belirtmiş ve SSCB'ndeki diğer tüm milletlere ve cumhuriyetlere yaptığı yardımları övmüştür (Spechler, 1990, s. 294).

Brejnev ayrıca yukarıda belirtilen konuşmalarında Sovyetler Birliği içerisinde halkların entegrasyonunu vurgulamıştır. Fakat 1966'daki 23. Parti Kongresi'nden başlayarak Brejnev liderliği halkların entegrasyonu hakkında kararsız bir tavır takınmıştır. Bu belirsizliğin nedeni, Komünist Parti içerisinde milletler politikasının genel yönelimi konusunda bir fikir birliği olmamasıdır. Brejnev döneminde Komünist Parti içerisinde milli entegrasyon politikası taraftarları ve karşıtları arasında bir iktidar mücadelesi vardı. Kruşçev ve Brejnev dönemlerinde, Stalin döneminde başlayan parti örgütünün Ruslaşması en üst seviyeye varmıştı. Parti içerisinde ve hükümette Rus hakimiyeti artmıştı. Rusların hakim olduğu parti yönetimi, milli entegrasyon politikasını partide varolan Rus hakimiyetine, kendi siyasal pozisyonlarına bir tehdit olarak gördü (Agursky, 1986, s. 96).

Bu durum, partide bazıları enternasyonalist olarak kalınca, istikrarsızlık ve çatışma yarattı. Parti içerisindeki Rus muhalefet, Rus milliyetçilerine, özellikle de Sovyetler Birliği içerisinde Rus halkının pozisyonunu korumak ya da güçlendirmek isteyen Milli Bolşevik eğilimli milliyetçilere, patronaj, destek ve resmi koruma sağladılar (Spechler, 1990, s. 287).

Marksizm-Leninizmin rejimin meşrulaştırma kaynağı olarak kaldığı bir durumda ve Rusların Sovyetler Birliği ile kendilerini özdeşleştirmelerine dayanan bir sistemde, Rus tikelciliğinin güçlenmesinin doğurduğu tehlikelerin farkında olarak, rejim Marksizm-Leninizmi en açıkça reddeden Rus milliyetçileri üzerinde baskı kurmuştur. Bunlar Soljenitsin ve *Veche*'nin editörleri ve bazı yazarlarıydı. Kırsalcı yazarlar ve Glazunov gibi sanatçılar Marksizm-Leninizmi Rus olmayan, Rus halkına, Rus Ortodoksluğuna ve Rus kültürüne zarar veren bir ideoloji olarak görseler de, eserlerini basmakta ya da sergi açmakta, sadece bazen çok az zorlukla karşılaştılar. Onlara karşı hiçbir yaptırım uygulanmadı. Yukarıda belirtildiği gibi, bazılarına devlet ödülleri verildi. Parti yönetiminde onlarla benzer fikirleri paylaşan, ateist kampanyalara, aşırı

endüstriyel büyümeye ve Rus kırsalının sanayileşmesine karşı olan bir grup vardı. Bu grup, bu yazar ve sanatçılara destek vermiştir (Agursky, 1986, s. 97).

Sonuç

Sovyetler Birliği'nin kurulması Rusya İmparatorluğunu sona erdirmişti. Devrimden sonra Bolşevik hükümeti eski düzenin tüm mirasını reddetti. Otokrasi ortadan kalktı, Ortodoks inancı ateizm ile yer değiştirdi ve milliyetçilik yerine enternasyonalizm kabul edildi. Yeni rejimin ideolojisi olan Marksizmin ana rakibi milliyetçilikti. Devletin kurucusu V.I. Lenin açısından özellikle Rus milliyetçiliği yeni sosyalist düzen için en büyük tehditti. Bu nedenlerle Rus milliyetçiliği bastırıldı.

Fakat Lenin ülkedeki ve Bolşevikler arasındaki milliyetçi duyguların gücü hakkındaki düşüncelerinde haksız değildi. Devrimden kısa bir süre sonra Rus milliyetçisi düşünceler sistemin içerisinde olan, ya da onlara yakın gruplar arasında kendisini göstermeye başlamıştır. Bu dönemde yeni tür bir Rus milliyetçiliği, Milli Bolşevizm ortaya çıkmıştır.

Stalin, temelde Rusların ülkedeki hâkim durumunu göz önüne alarak, Rus halkının milliyetçi duygularını rejime olan desteklerini sağlamak için kullanmış, fakat kontrolünden çıkmasına da asla izin vermemiştir. Stalin'den sonra bu kadar güçlü ifade edilmese de, Stalin yılları Sovyet rejiminin, Rusların "büyük ağabey"liğini ve SSCB içerisindeki diğer halklar arasındaki "liderlik" statüsünü tanımasının başlangıcını oluşturur.

1960'lara kadar olan dönemde Rus milliyetçiliği devlet tarafından harekete geçirilmiş, dikte edilmiş ve sıkı bir şekilde kontrol altında tutulmuştur. Bir taraftan Kruşçev'in politikaları kısmı bir liberalleşme getirmiş, öte yandan din ve gelenek karşıtı politikaları Rus milliyetçi duygularının yükselmesini teşvik etmiştir. Kruşçev'in politikaları Rus milliyetçiliği üzerinde, sonuçları Brejnev döneminde görülebilecek etkiler yapmıştır. Ancak Kruşçev döneminden sonra, Rus milliyetçiliği aşağıdan neşet eden bir hareket olabilecekti.

Sovyet rejimi, 19. yüzyıl Çarlık İmparatorluğundan farklı olarak, hiçbir zaman kendini Rus milli duygularıyla tanımlamamıştır. Rus milliyetçiliğinin Sovyet sisteminin istikrarına getirebileceği olumsuz etkilerin farkında olunmuştur. Enternasyonalist söylemler terkedilmemiştir. Bununla beraber Rusların ülkedeki hâkim pozisyonu düşünülerek, rejim Rus milli duygularına sınırlı bir vurgu yapmayı yararlı buldu. Sovyet rejimi her zaman için Rusların kafasında Sovyet devletiyle bir özdeşlik yaratma ve onu koruma konusunda dikkatli olmuştur.

Brejnev döneminde iki ana Rus milliyetçisi yaklaşım ortaya çıktı. Biri esas olarak Rus halkının ahlaki ve demografik krizini mesele edinen gruptu. Rus halkının değerlerini, kültürünü ve geleneğini kaybetmesi olarak algıladıkları

durumdan endişeliydiler. Rus halkının bu sorunlarına çözüm olarak önerdikleri, Rus Ortodoks değerlerinin, devrim öncesi Rus kültürünün ve köylü geleneklerinin canlandırılmasıydı. Modernleşme karşıtıydılar ve Sovyet yönetiminin Rus halkı üzerindeki yıkıcı etkileri konusunda endişeleri vardı. Bu grubun temsilcileri muhalif milliyetçiler ve kırsal nesir yazarlarıydı. Kırsal hayat yazarları rejimle bir uzlaşma noktası bulma konusunda çok daha başarılı olmalarına rağmen, her iki grup da yukarıda bahsedilen düşünceleri paylaşıyordu.

Diğer grup Milli Bolşeviklerdi. Onların ana meselesi, Rus askeri ve siyasi gücünün, hem diğer ülkeler, hem de Sovyetler Birliği içerisindeki diğer milletler karşısında arttırılmasıydı. Sovyet devletini Rusların temsilcisi ve koruyucusu olarak gördüler.

Bu gruplar arasında birçok farklılıklar olmasına rağmen birçok görüşü de paylaşıyorlardı. Rusya'nın doğasına ve Rus tarihi mirasına yönelik korumacılardı. Her iki grup da ülkede Rus nüfusunun azalması konusunda endişeliydiler. Marksizm-Leninizme karşı aldıkları tavır aralarındaki önemli bir ayrım konusu olsa da, birçok noktada birbirlerine yakındılar. Mesela Soljenitsin, Çalmaev'i "hem komünist hem de Rus olmanın imkânsızlığı" konusunu gözden kaçırmakla eleştirirken, aynı zamanda çoğunlukla onun görüşlerine sempati duyduğunu ifade ediyordu (Dunlop, 1986, s. 226).

Sovyet liderleri Rus milliyetçiliğini kullanmakta fayda görmüşlerdi. Rusların Sovyetler Birliği'ndeki demografik, siyasal vb. ağırlığı düşünüldüğünde, Rus halkının kafasında devletle bir özdeşleşme yaratmayı yararlı buldular. Ayrıca milliyetçi düşüncenin mobilizasyon potansiyeli nedeniyle de bunu faydalı gördüler.

Brejnev döneminden başlayarak Sovyetler Birliği yıkılana kadar Rus milliyetçiliği hemen hemen aynı çizgide gelişmiştir. Rus milli kimliği ve Rus milliyetçiliği modern şeklini Sovyet döneminde bulmuştur. Sovyet ve Rus kimliklerinin tarihte ne kadar birbiriyle özdeşleştiği düşünüldüğünde ve bugün Rusya Federasyonu'nda Sovyet geçmişi kısmi ve seçici bir şekilde rehabilite edilirken, yeni dönemdeki devlet ve millet ilişkilerini anlamak açısından Sovyet dönemi önemli ipuçları sunmaktadır.

İSTANBUL UNIVERSITY PRESS

SİYASAL: Journal of Political Sciences

SİYASAL: Journal of Political Sciences, 26(2): 79–110

DOI: 10.26650/siyasal.2017.26.2.0004
http://jps.istanbul.edu.tr

Submitted: July 18, 2017
Accepted: October 31, 2017

EXTENDED ABSTRACT

Formation of Russian Nationalism and the Russian National Identity under Soviet Rule

İdil Tunçer Kılavuz[1]

Abstract

This article mainly argues that the Russian national identity and the modern form of Russian nationalism were formed during the Soviet period including many nationalistic motifs from the Tsarist period. The study covers the Soviet period beginning from the Lenin to the late Brezhnev years. The first part of the article will explore the transformation of the state's view from the descriptive "Great Russian (*velikorusskii narod*) chauvinism" to the acclaimed "*velikii russkii narod,*" the emergence of the National Bolshevik ideology and the concept of "Soviet patriotism." Furthermore, it will discuss how Russian nationalism was controlled, used, and incorporated into the official ideology of the state. In the following section, developments in Russian nationalism in the Brezhnev period will be analyzed. From this period, the rise of the dissident form of Russian nationalism, the thoughts of dissident nationalists, and the tolerance and support that the Soviet state showed to the National Bolsheviks will be discussed. From the Brezhnev era until the early 1990s, Russian nationalism developed on almost the same line.

Keywords

Russia • Soviet Union • Nationalism • Lenin • Stalin • Brezhnev • Khrushchev

Corresponding Author

1 İdil Tunçer Kılavuz (PhD), Department of Political Sciences and Public Administration, İstanbul Medeniyet University, İstanbul Turkey.
Email: idil.kilavuz@medeniyet.edu.tr
ORCID: orcid.org/000-0002-9226-0584

To cite this article: Tunçer Kılavuz, İ. (2017). Formation of Russian nationalism and the Russian national identity under Soviet Rule. *SİYASAL: Journal of Political Sciences, 26*(2), 79–110. http://dx.doi.org/10.26650/siyasal.2017.26.2.0004

©The Authors. Published by the İstanbul University under the terms of the Creative Commons Attribution License http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/, which permits unrestricted use, provided the original author and source are credited.

The consciousness of most of the present-day Russian population was formed under the Soviet rule. They grew up during the Soviet period and inherited a Soviet lifestyle and worldview. The younger generation was raised by this generation. One of the arguments of this study is that in order to understand the identity of Russians and how they define themselves today, the Russian identity and their relations to the state during the Soviet period should be analyzed.

The influence of the Soviet era on today's Russian identity and Russian nationalism still exists. The roots of the different currents of today's Russian nationalism go back to the Soviet period. Most of the Russian nationalists today have a feeling of nostalgia toward the Soviet period. The Soviet era also seems to have an effect on Russian politics. Today, in the Russian Federation, the Soviet past is being partially and selectively rehabilitated.

This article mainly argues that the Russian national identity and the modern Russian nationalism were formed in the Soviet period, including many nationalistic motifs from the Tsarist period. This study covers the Soviet period beginning from the Lenin to the late Brezhnev years. The first part will discuss the transformation of the state's view from the descriptive "Great Russian (*velikorusskii narod*) chauvinism" to the acclaimed "*velikii russkii narod*," the emergence of the National Bolshevik ideology and the concept of "Soviet patriotism." The study also explores how Russian nationalism was controlled, used, and incorporated into the official ideology of the state. In the following section, developments in Russian nationalism in the Brezhnev period will be analyzed. From this period, the rise of the dissident form of Russian nationalism, the thoughts of dissident nationalists, and the tolerance and support that the Soviet state showed to the National Bolsheviks will be discussed.

The main rival of Marxism, the ideology of the new Soviet regime, was nationalism. In the beginning of the Soviet period, all the expressions of Russian nationalism were called "Great Russian Chauvinism" and were strongly suppressed. These pressures continued into the mid-1930s. Under the threat of the upcoming World War, the Soviet regime under Stalin's leadership aimed to mobilize Russian nationalist sentiments. Therefore, Russian nationalism was integrated into the state ideology. However, Russian nationalism was not allowed to be expressed as a separate ideology independent of the state ideology. Marxism–Leninism remained one of the important sources of legitimization of the Soviet regime. Being aware of the dominance of Russians within the state and in the country, and of the possible harmful effects of Russian nationalist sentiments aiming to separate the Russian nation from the Soviet state, the Soviet regime always tried to control Russian nationalism and to preserve the Russian/Soviet Union identification in the minds of the Russians. In addition, some Soviet leaders regarded partial identification with Russian nationalism as beneficial because this

would increase the legitimacy of the regime in the eyes of the Russians. Eventually, a degree of identification between the Russians and the Soviet state was achieved.

The Russian nationalism under the Soviet rule until the 1960s developed in a strictly controlled line dictated by the Soviet state. In the early years of the Soviet regime, until the first half of the 1930s, all forms of Russian nationalism were punished by the regime. However, in this period, a new kind of Russian nationalism, which blended Russian nationalist themes with Marxist–Leninist themes, emerged. These groups were close to or within the political establishment.

After 1934, Russian nationalism was used by the regime for its own goals and to create identification with the Soviet state in the minds of the Russians. However, the regime never lost control over Russian nationalism. Russian nationalism was incorporated in the official ideology of the state and was not allowed to go outside the boundaries defined by the state. Until the 1960s, Russian nationalism was state-based. Toward the end of the Khrushchev era, different expressions of Russian nationalism, which were defined outside the discourse of the state, emerged.

During the Brezhnev period, Russian nationalism became an ideology from below. For the first time in this period, a strong tendency among Russian nationalists saw the Russian nation as a separate ethnic group from the Soviet state; they began expressing their thoughts on the harmful effects of the Soviet administration on the Russians. Furthermore, National Bolshevism became a strong Russian nationalist tendency. During the Brezhnev period, the National Bolsheviks were not only tolerated but also supported. The revival of Russian nationalism began as well as gained momentum in the Brezhnev era. During the Brezhnev period, Russian nationalism found its own form and the main concerns of Russian nationalist thought, its worldview, and the proposals became clear.

During the Brezhnev period, two main Russian nationalist approaches emerged. One was the group that worried about what they perceived as the moral and demographic crisis of the Russians. They were concerned that the Russians were losing their values, culture, and tradition. As a solution, they offered the revival of the Russian Orthodox values, pre-revolutionary Russian culture, and peasant traditions. They were against modernization and had concerns about the devastating effects of the Soviet administration on the Russians. Representatives of this group were dissident nationalists and rural prose writers. Although the rural prose writers were much more successful in finding a *modus vivendi* with the regime, both groups shared the above-mentioned thoughts.

The most important development in terms of Russian nationalism during the Brezhnev era was the emergence of dissident Russian nationalism, which influenced

all groups of Russian nationalists. Dissident Russian nationalists have defined the Russian nation as a separate ethnic group from the state. They rejected the official ideology of the state. They considered the state a non-Russian and anti-Russian element. They believed that the Soviet state had harmful effects on the Russian nation.

Another nationalist group comprised the National Bolsheviks. Their primary concern was that the Russian military and political power should be increased both with regard to other countries and other nations within the Soviet Union. They regarded the Soviet state as the representative and protector of the Russians.

From the Brezhnev period to the fall of the Soviet Union, Russian nationalism developed on almost the same line. Russian national identity and Russian nationalism found their modern forms during the Soviet period. Considering how much the Soviet and Russian identities have been identical in the past, and while the Soviet past is being partially and selectively rehabilitated in the Russian Federation today, the Soviet period provides important clues to understand the relations between the nation and the state in the new era.

Kaynakça/References

Acton, E. (1986). *The present and the past Russia*. New York, NY: Longman.

Agursky, M. (1986). The prospects of Russian nationalism. In R. Conquest (Ed.), *The last empire: Nationality and the Soviet future*. Stanford: Hoover Institution Press.

Agursky, M. (1987). *The third Rome: National Bolshevism in the USSR*. Boulder, Col: Westview Press.

Barghoorn, F. C. (1976). *Soviet Russian nationalism*. Westport, CO: Greenwood Press.

Barghoorn, F. C. (1986). Russian nationalism and Soviet politics: Official and unofficial perspectives. In R. Conquest (Ed.), *The last empire: Nationality and the Soviet future* (pp. 30–77). Stanford: Hoover Institution Press.

Bourdeaux, M. (1975). *Patriarch and prophets: Persecution of the Russian Orthodox Church*. London and Oxford: Mowbrays.

Brown, D. (1978). *Soviet Russian literature since Stalin*. Cambridge: Cambridge University Press.

Carr, E. H. (1958). *A history of Soviet Russia (Vol. V-VII: Socialism in One Country)*. London: Macmillan.

Carter, S. (1990). *Russian nationalism: Yesterday, today, tomorrow*. London: Pinter Publishers.

D'Encausse, H. C. (1981). *Decline of an empire: The Soviet Socialist Republics in revolt*. New York: Newsweek Books.

Dawisha, K., & Parrot, B. (1994). *Russia and the new states of Eurasia: The politics of upheaval*. New York: Cambridge University Press.

Dunlop, J. (1983). *The faces of contemporary Russian nationalism*. Princeton: Princeton University Press.

Filipov, D. (2017, 26 June). For Russians, Stalin is the 'most outstanding' figure in world history, followed by Putin. *The Washington Post*. Retrieved from https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/06/26/for-russians-stalin-is-the-most-outstanding-figure-in-world-history-putin-is-next/?utm_term=.3223d3849b1a

Geyer, G. A. (1971, 25 December). A new quest for the old Russia. *Saturday Review*.

Hosking, G. A. (1973). The Russian peasant rediscovered: Village prose of the 1960s. *Slavic Review*, *32*(4), 705–724. https://doi.org/10.2307/2495492

Hutchinson, J., & Smith, A. D. (Eds.). 1994. *Nationalism*. New York: Oxford University Press.

Kohn, H. (1971). Soviet communism and nationalism: Three stages of a historical development. In E. Allworth (Ed.), *Soviet nationality problems*. New York: Columbia University Press.

Kohn, H. (1983). *Panislavizm ve Rus milliyetçiliği*. İstanbul: Kervan Kitapçılık.

Laqueur, W. (1993). *Black hundred: The rise of extreme right in Russia*. New York: Harper Collins Publishers.

Lenin V. I. (1973). *Collected Works* (Vol. 33). Moscow: Progress Publishers.

Lenin,V. I. (1974). *Collected Works* (Vol. 29). Moscow: Progress Publishers:.

Malaya Sovetskaya Entsiklopediya. (1960). Malaya Sovetskaya Entsiklopediya (Vol. IX). Moscow.

Nahoylo, B., & Swoboda, V. (1990). *Soviet disunion: A history of the nationalities problem in the USSR*. New York: The Free Press.

The Royal Institute of International Affairs. (1939). *Nationalism; A report by a study group of members of the Royal Institute of International Affairs*. London: Oxford University Press.

Pospielovsky, D. (1984). *The Russian Church under the Soviet Regime, 1917-1982*. New York: St. Vladimir Seminary Press.

Putin, V. (2005). *Annual address to the Federal Assembly of the Russian Federation*. Retrieved from http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/page/290

Reddaway, P. (Ed.). (1972). *Uncensored Russia*. New York: American Heritage Press.

Rywkin, M. (1994). *Moscow's lost empire*. New York: M.E.Sharp Inc.

Schapiro, L. (1977). *The origin of the communist autocracy: Political opposition in the Soviet State. First Phase, 1917-1922*. Cambridge Mass: Harvard University Press.

Simon, G. (1991). *Nationalism and policy toward the nationalities in the Soviet Union: From totalitarian dictatorship to Post-Stalinist society*. Boulder: Westview Press.

Slovar inostrannykh slov. (1949). Moscow.

Smith, G. (1990). Nationalities policy from Lenin to Gorbachev. In G. Smith (Ed.), *The nationalities question in the Soviet Union* (pp. 1–20). London: Longman.

Smith, K. E. (2002). *Mythmaking in the new Russia. Politics and memory during the Yeltsin Era*. Ithaca, NY and London: Cornell University Press.

Solzhenitsyn, A. (1974). *Letter to the Soviet leaders*. New York: Harper and Row.

Solzhenitsyn, A. (1975). Sakharov i kritika 'Pisma vozhdiam'. *Kontinent, 2*, 350–359.

Solzhenitsyn, A. (1981a). As breathing and consciousness return. In A. Solzhenitsyn (Ed.), *From under the rubble* (pp. 3–25). Washington D.C.: Regnery Gateway.

Solzhenitsyn, A. (1981b). Repentance and self-limitation in the life of nations. In A. Solzhenitsyn (Ed.), *From under the rubble* (pp. 105–143). Washington D.C.: Regnery Gateway.

Solzhenitsyn, A. (1980). *The mortal danger*. New York: Harper and Row.

Spechler, D. (1990). Russian nationalism and Soviet politics. In L. Hajda & M. Beissinger (Eds.), *The nationalities factor in the Soviet politics and society* (pp. 281–304). Boulder, San Fransisco: Westview Press.

Spinka, M. (1956). *The church in Soviet Russia*. New York: Oxford University Press.

Struve, G. (1951). *Soviet Russian literature, 1917-1950*. Norman, Oklahama: University of Oklahoma Press.

Vujacic, V. (2007). Stalinism and Russian nationalism: A reconceptualization. *Post-Soviet Affairs*, *23*(2), 156–183. http://dx.doi.org/10.2747/1060-586X.23.2.156

Warren, M. (2000). Putin revives Soviet National Anthem. *The Telegraph*. Retrieved from http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/1377685/Putin-revives-Soviet-national-anthem.html

Werth, A. (1965). *Russia at war, 1941-1945*. New York: E. P. Dutton and Company.